PARTİ VE İDEOLOJİ

Editör: Yaşar Pınar ÖZMEN

Yazarlar:
Sertan AKBABA
Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK
Pelin Sultan KARA
Canan KIŞLALIOĞLU
Metin ÖZKAN
Yaşar Pınar ÖZMEN
Ruziye TALİ
Muhammed Alpaslan TANDIRCI
Ceren UYSAL OĞUZ
Cihan UZUNÇAYIR
Furkan YAMAN
Yavuz YILDIRIM
Fatih YILDIZ

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Parti ve İdeoloji

Editör: Yaşar Pınar Özmen
Kapak: Adem ÖCAL
Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim
©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.
2022 Aralık, Ankara
ISBN No: 978-625-7424-74-5
Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik
Yayıncı Sertifika No: 14016
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0(312) 419 97 81 pbx
Faks: 0(312) 419 16 11
Baskı:
Repro Bir Matbaacılık Kağ. Rekl. Tasarım Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 47381
İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1514. Cad.
No: 23-25 Yenimahalle/ANKARA
Dağıtım:
Siyasal Kitabevi
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay/Ankara
Tel: 0(312) 419 97 81 pbx
Faks: 0(312) 419 16 11
e-posta: info@siyasalkitap.com
http://www.siyasalkitap.com

PARTİ VE İDEOLOJİ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR **9**
KISALTMALAR **11**
PARTİ VE İDEOLOJİ: BİR GİRİZGÂH **15**

BİRİNCİ BÖLÜM
SOSYALİZM VE KÜBA KOMÜNİST PARTİSİ **19**
YAŞAR PINAR ÖZMEN
Giriş **19**
1. Sosyalizmin Tarihçesi **20**
1.1. Ütopik Sosyalistlerden Marksist-Leninist Pratiğe 20
1.2. Batı Marksizmi 27
2. Avrupa'da Sosyalist Devrimci Partiler **29**
3. Reel Sosyalizm ve Komünist Partiler **35**
4. Küba'da Sosyalizm ve Küba Komünist Partisi **38**
Sonuç **44**

İKİNCİ BÖLÜM
SOSYAL DEMOKRASİ VE ALMANYA SOSYAL DEMOKRAT PARTİSİ **49**
SERTAN AKBABA, YAŞAR PINAR ÖZMEN
Giriş **49**
1. Demokratik Sosyalizmden Sosyal Demokrasiye **50**
2. Almanya Sosyal Demokrat Partisi **55**
2.1. Gotha Birleşimi (1875) 56
2.2. Erfurt Programı (1891) 58
2.3. Büyük Kırılma 60
2.4. Yasaklı Yıllar 62
2.5. Bad Godesberg Reformu 63
2.6. 1980'lerden Sonra Gelişmeler 65
Sonuç **66**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEORİDEN PRATİĞE LİBERALİZM: BİRLEŞİK KRALLIK SİYASÎ GELENEĞİNDE *LİBERAL DEMOKRATLAR* **69**
METİN ÖZKAN
Giriş **69**
1. Liberal Düşüncenin Tarihsel Kökenleri: Buhranlara Cevap Veren "İdeoloji" **70**
2. Liberalizmin Öncülleri ve Tanımlayıcı Öğeleri: Paradigmatik "Teori" **78**
3. Liberal Siyaset Örneği: Lib Dems "Parti" **87**
Sonuç **91**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MUHAFAZAKÂRLIK VE İNGİLİZ MUHAFAZAKÂR PARTİ 97
FATİH YILDIZ
Giriş 97
1. Muhafazakârlık 97
2. Muhafazakâr Parti'nin Felsefi Kökenleri 103
3. Muhafazakâr Parti'nin Tarihsel Kökenleri ve Süreci 108
Sonuç 112

BEŞİNCİ BÖLÜM
LATİN AMERİKA'DA SİYASİ PARTİLER 117
CEREN UYSAL OĞUZ, CANAN KIŞLALIOĞLU
Giriş 117
1. Geleneksel Partiler 118
2. Milliyetçi Popülist Partiler 119
3. Neo-Popülist Partiler 122
3.1. Venezuela ve Hugo Chávez 123
3.2. Bolivya ve Evo Morales 126
3.3. Ekvador ve Rafael Correa 127
3.4. Meksika ve Andrés Manuel López Obrador 127
4. Reform Partileri 128
5. Devrimci Partiler 130
Sonuç 132

ALTINCI BÖLÜM
AVRUPA'DA İKTİDARA YÜKSELEN POPÜLİST PARTİLER 135
YAVUZ YILDIRIM
Giriş 135
1. Teori ile Pratik Arasında Popülizm 136
2. Polonya ve Macaristan 143
3. Yunanistan ve İspanya 146
4. İtalya 149
Sonuç 153

YEDİNCİ BÖLÜM
AŞIRI SAĞ PARTİLERİN İDEOLOJİSİ 159
CİHAN UZUNÇAYIR
Giriş 159
1. Terminoloji Sorunu: Aşırı Sağı Tanımlamak 160
2. Radikal Sağ 161
3. Popülist 163
4. Aşırı Sağ 164
5. Savaş Sonrası Dönemde AS'nin Tarihsel Gelişimi 168
5.1. 1945-1955 Arası: Neofaşizm Dönemi 168
5.2. 1955-1980 Arası: Popülizmin Sahneye Çıkışı 170

5.3. 1980-2000 Arası: Yeni Büyük Dalga ve Değişim 172
5.4. 2000 Sonrası: AS'nin Anaakımlaşması 174
6. Aşırı Sağ Partilerin İdeolojik Bileşenleri 176
6.1. Milliyetçilik, Irk ve Ulus 177
6.2. Yerlicilik 178
6.3. Popülizm 183
6.4. Otoriteryenizm 187
Sonuç 190

SEKİZİNCİ BÖLÜM
YUNAN MİLLİYETÇİLİĞİNİN SON NOKTASI: ALTIN ŞAFAK PARTİSİ 197
MUHAMMED ALPASLAN TANDIRCI
Giriş 197
1. Kavramsal Çerçeve 198
1.1. Milliyetçilik teorileri 199
2. Yunan Milliyetçiliğinin Sosyal ve Tarihsel Arka Planı ve Temel Meseleleri 201
2.1. Yunanlılık Meselesi 201
2.2. Antik Yunan, Yunan Aydınlanması, Milliyetçilik Akımı, Dinsel Boyut ... 203
2.3. Yunan Milliyetçiliğinin Meseleleri 206
2.3.1. İthal Krallar ve Megali İdea 206
2.3.2. Nazi İşgali, Cuntalar ve Tartışmalı Demokrasi 208
3. Siyasi Partiler, Aşırı Sağ ve Güncel Durum 209
3.1. Altın Şafak 210
3.2. Altın Şafak Davası 213
Sonuç 214

DOKUZUNCU BÖLÜM
FUNDAMENTALİZM VE İSRAİL'İN SHAS PARTİSİ 219
FURKAN YAMAN, YAŞAR PINAR ÖZMEN
Giriş 219
1. Fundamentalizmin Ayırt Edici Özellikleri 223
1.1. Fundamentalizmin Karakteristiği 224
1.2. Kimlik Siyaseti ve Fundamentalizm 225
1.3. Liberal Temsilî Demokrasi İçinde Fundamentalizm 227
1.4. Fundamentalist Partilerinin Stratejileri 230
2. Yahudi Fundamentalizmine Bir Örnek: *Shas Partisi* 231
Sonuç 234

ONUNCU BÖLÜM
YEŞİL SİYASET VE ALMAN YEŞİLLER PARTİSİ 237
DOÇ. DR. HAZAL ILGIN BAHÇECİ BAŞARMAK, ARŞ. GÖR. PELİN SULTAN KARA
Giriş 237
1. Ekolojik Düşünceden İdeolojiye 239
1.1. Ekolojik Düşüncenin Gelişimi 239
1.2. Ekolojik Düşüncenin Siyasallaşması ve Ekolojik Hareketler 240

1.3. Yeşil Siyaset Mi, Yeşil İdeoloji Mi? 242
1.4. Yeşil Siyasetin Ana Temaları 244
2. Alman Yeşiller Partisi (Die Grünen) 246
2.1.Tarihçe 246
2.2. Parti ve Seçmen Yapısı 249
Sonuç 252

ON BİRİNCİ BÖLÜM
FEMİNİST SİYASET: KADIN PARTİLERİ 255
RUZİYE TALİ
Giriş 255
1. Kadın Hareketi ve Siyasi Partiler 258
2. Kadın Partileri 262
2.1. Bulaşma Teorisi 266
Sonuç 268

TEŞEKKÜR

Son yüzyılın penceresinden ideolojilere ve ideolojilerin pratik aracısı siyasi partilere canlı örneklerle bakmaya çalıştık. Türkiye'de aslında farklı platformlarda sıkça gündeme gelen ve dağınık bir şekilde yer alan bu konuyu bir kitapta ele almak kitapta emeği geçen herkesi heyecanlandıran bir motivasyon kaynağı oldu. Çeşitli üniversitelerde görev yapan ve bu konu ile ilgili çalışmalarını sürdüren yazarlarımızın katkılarıyla hazırlanan bu kitabın akademik camiaya ve konuya ilgi duyan tüm okuyuculara yarar sağlayacağını umuyoruz. Kitabın oluşmasında emeği geçen yazarlara, yorum ve önerileriyle katkılarını esirgemeyen hocalarıma, meslektaşlarıma ve dostlarıma ve tüm yazarlar adına Siyasal Kitabevi'ne teşekkürü borç bilirim.

Kitabımızı meraklı okuyucularının beğenisine sunuyoruz. İyi okumalar dileriz.

Yaşar Pınar Özmen
1 Kasım 2022

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AD : Sosyal Demokrat Parti (Demokratik Eylem-Acción Democrática) (Venezuela)
AfD : Almanya için Alternatif (Alternative für Deutschland)
AKFD : Anayasayı Koruma Federal Dairesi (Almanya)
AMLO : Andrés Manuel López Obrador (Meksika Devlet Başkanı)
ANEL : Bağımsız Yunanlar (Yunanistan)
AP : Avrupa Parlamentosu
APRA : Amerikan Devrimci Halk İttifakı (Alianza Popular Revolucionaria Americana) (Peru)
AS : Aşırı Sağ
ASP : Aşırı Sağ Partiler
CDU : Almanya Hristiyan Demokrat Birliği (Christliche Demokratische Union Deutschlands)
CMEA : Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON)
COPEI : Sosyal Hristiyan Parti (Partido Socialcristiano) (Venezuela)
CSU : Hristiyan Sosyal Birliği (Christliche Soziale Union in Bayern) (Almanya)
DF : Danimarka Halk Partisi
EKRE : Estonya Muhafazakâr Halk Partisi (Eesti Konservatiivne Rahvaerakond)
ELAM : Rum Ulusal Halk Cephesi (Güney Kıbrıs Rum Kesimi)
Fidesz : Fidesz–Macar Yurttaş Birliği (Fidesz–Magyar Polgári Szövetség) (Macaristan)
FN : Ulusal Cephe (Front national) (Fransa)
FTSF : Fransa Sosyalist İşçileri Federasyonu (Fédération du parti des travailleurs socialistes de France)
IWA : Uluslararası Emekçiler Birliği (International Workingmen's Association, I. Enternasyonal)
KINAL : Değişim Hareketi (Yunanistan)
KKK : Ku Klux Klan
Kominform : Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu
LAE : Popüler Birlik (Yunanistan)
Lib Dems : Liberal Demokratlar (Birleşik Krallık)

M5S : 5 Yıldız Hareketi (Movimento 5 Stelle) (İtalya)
MAS : Sosyalizme Doğru Hareket Partisi (Movimiento al Socialismo) (Bolivya)
MBR-200 : Bolivarcı Devrimci Hareket-200 (Movimiento Bolivariano Revolucionario-200) (Venezuela)
MeRa25 : Avrupa Gerçekçi İtaatsizlik Cephesi
MSI : İtalyan Sosyal Hareketi (Movimento Sociale Italiano)
MVR : Beşinci Cumhuriyet Hareketi (Movimiento por una Quinta Republica) (Venezuela)
NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
ND : Yeni Demokrasi (Yunanistan)
NIWC : Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu (The Northern Ireland Women's Coalition)
PAN : Ulusal Hareket Partisi (Partido Acción Nacional) (Meksika)
PASOK : Panhelenik Sosyalist Hareket (Yunanistan)
PCC : Küba Komünist Partisi (Partido Comunista de Cuba)
PCdI : İtalya Komünist Partisi'ni (Partito Comunista d'Italia)
PCI : İtalyan Komünist Partisi (Partito Comunista Italiano)
PDS : Demokratik Sosyalizm Partisi (Partei des Demokratischen Sozialismus) (Almanya)
PiS : Hukuk ve Adalet Partisi (Prawo i Sprawiedliwosc) (Polonya)
POF : Fransız İşçi Partisi (Parti Ouvrier Français)
POSR : Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (Parti ouvrier socialiste révolutionnaire) (Fransa)
PP : Halk Partisi (İspanya)
PRD : Demokratik Devrim Partisi (Partido de la Revolución Democrática (Meksika)
PRI : Kurumsal Devrimci Parti (Partido Revolucionario Institucional (Meksika)
PS : Sosyalist Parti (Parti socialiste) (Fransa)
PSD : Sosyal Demokrat Parti (Partido Social Democrático) (Brezilya)
PSdF : Fransa Sosyalist Partisi (Parti socialiste de France)
PSF : Fransız Sosyalist Partisi (Parti socialiste français)
PSI : İtalyan Sosyalist Partisi (Partito Socialista Italiano)
PSOE : İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (İspanya)
PSUV : Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi (Partido Socialista Unido de Venezuela)
PT : İşçi Partisi (Partido dos Trabalhadores) (Brezilya)
PTB : Brezilya İşçi Partisi (Partido Trabalhista Brasileiro)

RSDRP	:	Rus Sosyalist Demokratik İşçi Partisi (Rossiyskaya sotsial-demokraticheskaya rabochaya partiya)
Shas /Şas	:	Seferad Tevrat Muhafızları Partisi (Şomrei Sfarad Partisi) (İsrail)
SLD	:	Demokratik Sol Birlik (Sojusz Lewicy Demokratycznej) (Polonya)
SPD	:	Almanya Sosyal Demokrat Partisi (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Syriza	:	Radikal Sol Koalisyon-İlerici Birlik (Yunanistan)
UDN	:	Ulusal Demokratik Birlik (União Democrática Nacional) (Brezilya)
URD	:	Demokratik Cumhuriyet Birliği (Unión Republicana Democrática) (Venezuela)

BİRİNCİ BÖLÜM
SOSYALİZM VE KÜBA KOMÜNİST PARTİSİ

Yaşar Pınar ÖZMEN*

Giriş

Sanayi kapitalizminin eleştirisi üzerine yükselen bir ideoloji olan sosyalizm, terim olarak birleştirme ve paylaşma anlamına gelen Latince sociare'den türemiştir[1]. Sosyalizm, özel mülkiyet ve bireyciliğin olumsuzlandığı, mülkiyetin kamusallığı (toplumsallığı) üzerine kurulu ekonomik bir sisteme ve toplumsal, siyasal ve ahlaki bir felsefeye dayanır. Modern sosyalist düşüncenin ilk temelleri on dokuzuncu yüzyılın başında entelektüel çevrelerde gelişen ve kapitalizmde barışçıl bir dönüşümü hedefleyen ütopyacı fikirlere kadar uzanır.

Marx ve Engels sosyalizmin tarihsel gelişiminin kendilerine kadar olan dönemini değerlendirmişler; hem o zamana kadar kendi düşüncelerinin hem de diğer sosyalist düşünürlerin kapsamlı bir eleştirisini yaparak bugün Marksizm olarak adlandırılan ideolojiyi kurmuşlardır. Marx ve Engels, işçi sınıfının devrimci girişkenliğini toplumsal ilerleme teorisi çerçevesinde değerlendirmiş ve bu noktada sosyalizm bir ütopya olmaktan çıkarılıp bilimsel bir niteliğe bürünmüştür.[2] Marksizmde, kapitalist toplum düzeninin (yani *burjuva toplumunun*) işçi sınıfının önderliğinde topyekün dönüşümünü gerçekleştirerek komünizme ulaşmak hedeflenir.[3] Bu nedenle Marksizm, modern siyasi söylemde paradigmatik komünizm anlayışını ifade eder. Yani "Marksizm ve komünizm, bilişsel ve pratik olarak eşdeğerdir veya en azından esasen örtüşür".[4]

1789 Fransız Devrimi ile 1848 Devrimleri arasında ortaya çıkan ve hedefledikleri topluma ulaşmak için farklı yöntemler sunan çeşitli sosyalist fikirlerin ortak noktası "toplumsal adaletsizliklerin hâkim toplumsal yapılar ve top-

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, pinar.ozmen@bozok.edu.tr

1 Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Levent Köker (Felix, 2021), 125.

2 Leo Huberman, *Sosyalizmin Alfabesi*, çev. Alaattin Bilgi (Sol Yayınları, 1976), 50.

3 Marx'ın kendisinin komünistliğinin sorgulandığı hakkında bir çalışma için bkz. Robert Nandor Berki, "Through and Through Hegel: Marx's Road to Communism", *Political Studies* 38, sy 4 (Aralık 1990): 654-71.

4 Berki.

lumsal örgütlenmeler eliyle yaratıldığı"[5] olgusudur. Sosyalizm düşüncesini farklı yol ve yöntemleriyle, zaman ve mekân boyutunda geçirdiği dönüşümlerle ve siyasi partilerle birlikte iç içe değerlendirebilmek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Sosyalizm; Marx öncesinin, Marx ve Engels döneminin, Marx taraftarlarının ve Marx ile tartışma halindeki entelektüel çevrenin fikirlerinden ve yeni yorumlardan oluşan çok geniş bir çalışma alanına ve belki de sosyal bilimlerin en zengin literatürüne sahiptir. Bu zenginlik, konu hakkında çalışanlar için bazen işleri kolaylaştırmakla birlikte dürüstçe itiraf etmek gerekirse biraz da endişe verici bir durum oluşturmaktadır. Bu bölümde, öncelikle sosyalizm düşüncesinin ve pratiğinin tarihsel yolculuğu ancak belli başlı köşe taşları ve yarattığı etkilerden bahsedilerek özetlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra Avrupa'daki ilk sosyalist devrimci partiler ile Sovyetler Birliği etki alanındaki komünist parti deneyimi ele alınmıştır. En son bölümde ise Küba'da sosyalizm ve Küba Komünist Partisi tarihsel bir perspektiften incelenmiştir.

1. Sosyalizmin Tarihçesi

1.1. Ütopik Sosyalistlerden Marksist-Leninist Pratiğe

On dokuzuncu yüzyılın başlarında sanayi kapitalizminin -özellikle işçilerin son derece zor yaşam koşullarında somutlaşan- kötü sistemine karşı eleştiriler yükselmeye başlar. Kâr sağlamak için düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, çocuk işçilerin çalıştırılması gibi acımasız koşullara sahip mevcut sistemin kökünden değiştirilmesi gerektiği üzerine alternatif bir toplum yaratma düşüncesi gelişir. İlk defa Fransa'da **Claude-Henri de Saint-Simon**'un fikirleri ve alternatif üretim modeli kurma girişimleri daha sonra Marx ve Engels tarafından ütopik (ütopyacı) sosyalizm olarak adlandırılmıştır. Var olan sisteme karşı bir tepkiyi ifade eden ilk sosyalist fikirler genel olarak toplumun tüm kesimlerini iyileştirme amaçlı modeller sunar. **Charles Fourier** kapitalist hırslardan uzak iş birliğine dayalı deneysel bir toplumu kuran sosyalist ütopyasını Fransa'nın Restorasyon Döneminde[6] (1814-1830) yayınlamıştır.

İngiltere (Büyük Britanya), Hobsbawm[7]'ın çifte devrim olarak nitelediği iki devrimden Sanayi Devrimi'nin başladığı, Fransız Devrimi'nin ise ilk yankılarını bulduğu ve fikirsel olarak en çok etkilediği ülkedir. Kentli sanayi işçile-

---

5 İlyas Seyrek, "Bakunin-Marx tartışmalarının tarihsel bir durağı: I. Enternasyonal", *Katkı-Sosyal Araştırmalar Vakfı*, sy 9 (2020): 66-80.

6 Restorasyon Dönemi, Fransa'da Napolyon Bonapart'ın 1804-1814 arasındaki imparatorluğunun sonunu getiren ve 1830'da Temmuz Devrimi ile yıkılana kadar devam eden Bourbon Hanedanlığının monarşi dönemidir.

7 Eric J. Hobsbawm, *Devrim Çağı: Avrupa 1789-1848*, çev. Bahadır Sina Şener (Ankara: Dost Kitabevi, 2003).

rinin çok sayıda olduğu İngiltere'de, işçi örgütlenmelerine karşı yasaklayıcı önlemler alınmış olmasına rağmen çeşitli ortamlarda işçilerde ortak bir bilincin doğduğu ve birtakım radikal hareketlerin geliştiği gözlenmiştir. 1811'de başlayan ve liderleri Ned Ludd'un soyadından hareketle gelişen **Luddizm** hareketi, işsizliğin ve yaşam koşullarının kötüleşmesinin nedeni olarak görülen sanayi makinelerinin tahrip edilmesi eylemlerini gerçekleştirmiştir.[8] Bu dönemde örneğin William Cobbett liderliğindeki hareket gibi (1815-1819) sadece vahşi sayılabilecek yaşam koşullarına karşı bir tepkiyi değil, eşit oy hakkı taleplerini de içeren radikal hareketler öne çıkmaktadır.[9] Bu dönemde **Robert Owen**, Fransa'daki ütopist sosyalistlerin fikirlerini kendi işletmesinde uygulama imkânı bulmuş ve ütopist fikirler İngiltere'de de yayılmıştır. Owen'ın düşüncesi barışçıl bir genel grevi bir mücadele aracı olarak öne sürmekte ve bir çeşit kooperatif esasına dayalı bir toplum modelinin kurulmasını hedeflemektedir. Bu nedenle onun ütopist yaklaşımı aynı zamanda anarşist-komünizmin ve anarko-sendikalizmin kaynağı olarak görülmektedir.[10]

Fransa'da gerçekleşen 1830 Devrimi, Avrupa'da siyasi bir uyanış hareketini başlatmış ve 1789 Devrimi'nin heyecanı yeniden hissedilmiştir. 1830'lu yıllar Avrupa'da sınıf farklılıkları ve kolektif haklar konusunda düşüncelerin de olgunlaştığı dönem olmuştur. Entelektüel alandaki sosyalizm düşüncesi ile işçi hareketleri 1830'lardan itibaren karşılıklı etkileşim içinde gelişmeye başlamıştır. Liberal reformlarla siyasi katılımın genişletildiği İngiltere'de sanayileşme Viktorya Çağı'nda sömürgecilikle birlikte hız kazanmıştır.[11] 1837-1838'de ortaya çıkan **Chartist hareket**, Londra İşçiler Derneği (London Workingmen's Association) tarafından işçilerin kötü durumunu ortaya koyan ve demokratik bir seçim sistemini de içeren "People's Charter" (Halkın Şartı) metninin teklifine dayanmaktadır.[12] Chartist hareket, bastırdıkları el ilanlarında ve söylemlerinde işçi sınıfı kimliğini açıkça sergilemiştir.[13]

Fransa'da Paris ve Lyon kentlerindeki işçi hareketleri ile birlikte sosyalist düşüncenin yükseldiği gözlenmektedir. Ütopyacı düşünce 1830'lu yıllarda önemini korumaya devam etmiş[14], Saint Simon ve Owen'ın takipçileri ütopya-

---

8 Ateş Uslu, "Sosyalist Düşüncenin Kaynakları: Büyük Britanya ve Fransa'da İşçi Hareketlerinin Başlangıcı ve Ütopya Düşüncesi (1800-1830)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, sy 1 (2015): 35-63.

9 Bu hareketlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Uslu.

10 İbrahim Kazak, "İşçi Sendikalarının Tarihi Gelişimi (İngiltere Örneği)", içinde *Journal of Social Policy Conferences*, c. 37-38, 1992, 63-81.

11 Ateş Uslu, "Avrupa'da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)", *Akademik İncelemeler Dergisi* 9, sy 1 (2014): 1-24.

12 Charles Tilly, *Toplumsal Hareketler 1768-2004*, çev. Orhan Düz (İstanbul: Babil Yayınları, 2008), 80-81.

13 Tilly, 82.

14 Uslu, "Avrupa'da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)".

cı sosyalizm fikirlerinin geliştirilmesini sağlamıştır. Komünizm sözcüğünü yaygınlaştıran ilk yazar İngiltere'de sürgündeki Etienne Cabet (1840, İkarya'ya Yolculuk) ütopik sosyalizmin takipçilerindendir.[15] Yine Fourier'in bir eserinin dizgisini yaparken etkilenen Pierre-Joseph Proudhon'un 1840'ta kaleme aldığı kitap (Mülkiyet Nedir?) mülkiyetin yarattığı eşitsizliğin ve bunların kökeninde gördüğü iktidarın yok edilmesi üzerinedir. Proudhon sosyalizmle temelde benzer argümanlara dayanan anarşizm ideolojisinin temsilcisi olmuştur.[16] Bu dönemde felsefi ve sosyalist düşünce akımları arasında yoğun bir ilişkinin kurulmaya başlandığı dikkat çeken bir olgudur.[17]

Almanya'da sosyalizm düşüncesi, bir yandan Hegel'in fikirleri ve diğer yandan ütopyacı sosyalizm etkisinde 1830'lu yıllardan itibaren olgunlaşmaya başlamıştır. Genç Hegelciler, Hegel felsefesini dönemin Fransa ve İngiltere gibi hızla dönüşen ülkelerindeki gelişmelerle birlikte yorumlayarak toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm aramış, Prusya rejiminin eleştirisini yapmışlardır. Sağ ve sol düşüncede birçok takipçisi bulunan Hegel'in rasyonel devlet düşüncesi, hukuk felsefesi, fenomenoloji ve tarih anlayışı solda yer alan ve aralarında Marx'ın da bulunduğu Genç Hegelciler'i etkilemiştir. O dönemde hüküm süren Prusya Kralının (IV. Friedrich Wilhelm, h. 1840-1861) dini referansları kullanarak baskıcı bir yönetim sergilemesi Genç Hegelciler'in önderliğinde sosyalistlerin kurumsal dine karşı yoğun eleştirilerde bulunmasına neden olmuştur.[18] İlk dönem ütopist sosyalistlerde sık sık rastlanan İsa'nın sade yaşantısı ve eşitlikçi yaklaşımından hareketle ideal Hristiyanlık ve sosyalizm arasında kurulan bağın yerine Ludwig Feuerbach'ta tipik karşılığını bulan sıkı bir din eleştirisi hâkim olmaya başlamıştır.

Karl Marx, Almanya'nın en sanayileşmiş bölgesinde, Fransa'ya yakın Ren Vadisi'nde yetişmiştir. Marx gibi iyi bir Hegel okuyucusu olan ve zengin bir aileden gelen devrimci fikirlere sahip **Friedrich Engels** ile tanışması Marksizmin temelini oluşturan olgun metinlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Marx ve Engels, kendilerine kadar olan sosyalist düşüncelerin yani ütopik sosyalizmin,

---

15 Ateş Uslu, *Siyasal Düşüncelerin Toplumsal Tarihi III: Soyut Evrenselciliğe Karşı Eşitlik Talepleri (1789-1917)* (İstanbul: Yordam Kitap, 2021), 146.

16 Siyasal iktidarın olmadığı, devletsiz bir toplum ve özgür, eşitlikçi ve ortaklaşacı bir özyönetim idealine dayalı anarşizm ile sosyalizmin toplum ideali birbirine benzeyen ve çoğu zaman ayırt edilemeyen özellikler taşır. Kapitalizmde siyasal iktidar ve ekonomik faaliyetlerin birbirinden ayrılabiliyor olması (kapitalizm öncesinde bu ikisi birbiriyle iç içe geçmiş haldedir), eskiden beri var olan devlet/iktidar eleştirileri ile kapitalizmle beraber gelen ekonomik/üretim sistemin eleştirilerinin bir noktada ayrıştırılmasını gerektirmiştir. Bkz. Uslu, 147. Siyasal iktidarın ele alınışı daha sonra Marx ile anarşizmin önde gelenlerinden Proudhon ve Bakunin arasındaki çatışmada somutlaşacaktır

17 Uslu, "Avrupa'da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)".

18 Uslu, *Siyasal Düşüncelerin Toplumsal Tarihi III: Soyut Evrenselciliğe Karşı Eşitlik Talepleri (1789-1917)*, 155.

Marx'ın da bir zamanlar aralarında bulunduğu Genç Hegelciler'in, Proudhon'un, "gökyüzünden yeryüzüne inen[19]" Alman felsefesinin bir eleştirisini yaparak onları aşan bir metin yaratmaya çalışmışlardır. Feuerbach Üzerine Tezler (1845), Alman İdeolojisi (1846/1932) ve Komünist Parti Manifestosu (1848) eleştirel bir literatür üzerinde Marksizm olarak adlandırılan temel düşünceyi kurmuştur. Marx'ın düşüncesi Hegel felsefesini eleştirse de özünde her zaman Hegel'in izini barındırmıştır.

Marksizm, dünyevi bir temelden hareket ederek tarihi antik çağlara dayanan materyalist düşüncenin insan toplumunu kapsayacak biçimde genişletilmiş olduğu bir dünya görüşünü yansıtır, temelde insan faaliyetinin önemini vurgular. Dünyayı yorumlamanın yanında değiştirmeyi de amaçlayan bir ideolojidir. Bunu kendisinden oldukça etkilendiği Genç Hegelci düşünür Feuerbach'a karşı yazdığı Feuerbach Üzerine Tezler'de on bir madde halinde sunar. Marx için "İnsan, hakikati, yani düşüncesinin gerçekliğini ve gücünü, bu dünyaya aitliğini pratikte kanıtlamalıdır. Pratikten yalıtılmış düşüncenin gerçekliği ya da gerçeksizliği konusundaki tartışma, tamamıyla skolastik bir sorundur"[20]. Bu argüman, Feuerbach ve dolayısıyla Hegel'in idealizmine bir göndermedir. On birinci tezde "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumladılar, aslolan onu değiştirmektir." cümlesiyle eylemsel hedefini işaret etmiştir.[21] Alman İdeolojisi kitabında tarihsel materyalizmin ayrıntılarına giren Marx ve Engels'e göre belirli bir maddi üretim faaliyet içinde bulunan bireyler, belirli toplumsal ve siyasal ilişkiler içine girerler ve kendi iradelerinden bağımsız belirli maddi sınırlamalar, ön kabuller ve koşullar altında çalışırlar.[22] Marksizm, maddi temellerle ve belirli yasalarla işleyen bir tarihsel ilerleme teorisine dayanır ve başlı başına sosyoekonomik bir analiz yöntemidir.[23]

Avrupa'da 1848'de başlayan devrimler, sosyalizm ve anarşizm fikirlerinin de en canlı olduğu dönemde gerçekleşmiştir. 1848 devrimlerinde demokratik siyasi taleplerle birlikte ekonomik hak talepleri seslendirilmiştir. Kısa sürede bastırılan devrimler sonucunda 1849'dan itibaren Marx da dahil olmak

---

19 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, çev. Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez (Evrensel Basım Yayın, 2013), 35, https://www.marxists.org/turkce/m-e/1848/manifest/kpm.htm.

20 Karl Marx, "Feuerbach Üzerine Tezler", Marxist Internet Archive, 1845, https://www.marxists.org/turkce/m-e/1845/tezler.htm.

21 Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi*, 17.

22 Marx ve Engels, 34.

23 Marx, tarihsel materyalizm anlayışı çerçevesinde toplumun temelini oluşturan üretim faaliyetlerinin yani alt yapının tarihsel ilerlemenin motoru olduğunu, siyaset, hukuk, felsefe, estetik gibi üst yapı alanlarının belirleyicisi olduğunu savunur. Siyasal ve kültürel alanların yani üst yapının üretimin yapıldığı teknolojik ve ekonomik alt-yapıya göre belirlendiği fikri, ekonomik indirgemecilik veya ileri bir tabirle teknolojizm olarak Marx'ın en çok eleştirildiği noktalardan biri olmuştur. Marksizm içinde de tartışılan bu konu daha sonra çağdaş Batı Marksizmi ile yeniden ele alınmıştır.

üzere birçok sosyalist sürgüne gönderilmiştir. Londra, işçi örgütlenmelerindeki sınırlamaların gevşetildiği 1825'ten itibaren görece özgürlükçü yaklaşımı ile devrimcilerin sürgün yeri olmuştur. Marx da İngiltere'ye gitmiş ve yazılarını yaşamının sonuna kadar burada kaleme almıştır. Fransa'daki sınıf mücadeleleri üzerine yazılar yazmış, dünyadaki işçi hareketleri hakkındaki izlenimlerini gazete yazılarıyla aktarmaya devam etmiş ve politik ekonomi üzerine yoğun çalışmalar yapmıştır.

Marx'ın insana ve insanlık tarihine ilişkin düşünceleri onun tezlerini geliştirmesindeki en önemli başlangıç noktasıdır. Marx için insan toplumsal bir varlıktır, verili koşullar altında kendi tarihini emeği ile yapar. Tarih; insan, doğa ve toplumun karşılıklı etkileşim sürecidir. Emek ve üretim bu etkileşim sürecinin temel ilişki düzlemidir.[24] İnsanın emeğin sonucunda ortaya çıkan ürünün kontrolünü kaybetmesi -ürünün üretim araçlarına sahip olanların mülkiyetinde olması- ve emeğin alınıp satılan meta haline gelmesi bu temel ilişki düzlemini alt üst etmektedir. İnsanın kendi emeğine ve ürününe yabancılaşması, üretimi, tarih yapan insanın özgürleşmesinin değil temel ihtiyaçlarının giderilmesi için gerçekleştirilen bir faaliyet haline getirmiştir. Marksizm, insanın tüm üretim faaliyetini -*praksis*i- alt yapı olarak alır ve tarih anlayışını bunun üzerine kurgular. Sınıfları da üreticiler (*proleterya*) ile üretim araçlarına sahip olanlar (*burjuvazi*) olarak ayırır. Özel mülkiyet, eşitsizliğin ve sınıflar arasındaki mücadelelerin nedenidir. Marx'ın 1867 yılında yazdığı ünlü eseri Kapital'in hayatta iken yayımlayabildiği ilk cildinde geleceğin toplumunun, topluma ait üretim araçları ile çalışan ve bireysel emek güçlerini bilinçli bir şekilde toplumsal emek gücü olarak harcayan özgür insanlardan oluşacağını söyler.[25]

Daha önce bahsedildiği gibi siyasal iktidarın olmadığı, devletsiz bir toplum ve özgür, eşitlikçi ve ortaklaşacı bir özyönetim idealine dayalı anarşizm ile sosyalizmin toplum ideali birbirine benzeyen ve çoğu zaman ayırt edilemeyen özellikler taşır. Marx'ın üretim ilişkilerine hukuk ve ideoloji yoluyla dolaylı olarak müdahale eden kapitalist devlete olan eleştirisi açıktır. Fakat sınıfsız topluma geçene kadar işçi sınıfının iktidarından başka bir şans görmemesi onu iktidarın/devletin her türüne karşı olan anarşistlerden ayıran temel noktadır. Marx daha sonra sınıfların ortadan kalktığı ve dolayısıyla işçi

---

[24] Ahmet Bekmen, "Marksizm: 'Praksis'in Teorisi", içinde *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, ed. Birsen Örs (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021), 163-252.

[25] Uslu, *Siyasal Düşüncelerin Toplumsal Tarihi III: Soyut Evrenselciliğe Karşı Eşitlik Talepleri (1789-1917)*, 320.

sınıfının ve onların idaresindeki siyasal iktidar aygıtının sönümlendiğinden[26] bahsedecektir.

Adını Fransa'da devletin yerine sosyalist bir cumhuriyet kurmak için ayaklanmalar düzenlemiş devrimci bir kişi olan Louis-Auguste Blanqui'den alan radikal devrimci hareket sosyalizm tarihinde bir başka damarı temsil etmektedir. **Blanquizm** olarak adlandırılan bu gelenek *profesyonel* devrimci bir grubun geçici diktatörlüğünde kurulacak sosyalist düzenin ardından iktidarın halka devredileceğini savunuyordu. Blanqui'yi diğer devrimci sosyalistlerden ayıran temeldeki farklılık, onun iktidarın küçük komplocu bir devrimci grup tarafından ele geçirilebileceğine inanan, köylülüğe güvenmeyen ve proletaryanın devrimci mücadeledeki öncü rolüne inanmayan radikalist Jakoben bir geleneği benimsemesidir. On dokuzuncu yüzyılda Blanquizm yine çeşitli tartışmalarla gündeme gelmiştir.[27]

1871'de Fransa'da Paris Belediyesi'nin kısa bir süreliğine anarşist ve sosyalistlerin hâkimiyetindeki meclis (**Paris Komünü**) tarafından yönetilmesi sosyalizm tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Fransız ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılan bu devrimci yerel yönetim hareketi *sosyalist bir toplumun ilk örneği* olarak değerlendirilmiştir. Paris Komünü içinde ilkel sosyalizmi temsil eden Proudhonculuk, Blanquizm, Marx ve Engels önderliğindeki Marksizm başta olmak üzere birçok fraksiyon etkili olmuştur.

1917'ye kadar olan süreçte sosyalist ve anarşist düşünce Avrupa'da ve Amerika'da kapitalizm karşısındaki en büyük muhalefet olarak gelişmiştir. Öncelikle işçi sendikaları örgütlenmiş ve sosyalist siyasi partilerle etkileşime girmişlerdir. Dünya işçileri arasındaki dayanışmayı temsil etmek üzere tüm sosyalist parti ve sendikaların oluşturduğu uluslararası örgüt olan Uluslararası Emekçiler Birliği (International Workingmen's Association, IWA) ya da bilinen adıyla **I. Enternasyonal** ilk defa 1864 yılında Londra'da kurulmuştur. Sosyalistler ve sosyal demokratlar, ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlara karşı işçilerin ortak mücadelesinin nasıl verileceğini ve yeni bir toplumsal düzenin nasıl, hangi yol ve yöntemlerle yaratılacağını tartışmak amacıyla çeşitli Avrupa şehirlerinde kongreler düzenlemiştir. I. Enternasyonal'in tarihi, farklı düşünsel arka plana sahip sosyalizm düşünce ve hareketlerinin farklılıklarının netleşmesinin de tarihidir. Anarşizm-Marksizm ayrışmasının temellerinden

---

[26] Devletin sönümlenmesi ifadesinin ilk kullanımlarından birine Engels'in 1878'de Anti-Dühring kitabında topladığı yazı dizisinde karşılaşılır. (Uslu, 322).

[27] Doug Enaa Greene, "Leninism and Blanquism", *Cultural Logic: A Journal of Marxist Theory & Practice* 19 (2012); Damian Winczewski, "Did Rosa Luxemburg Accuse Lenin of Blanquism? A different interpretation", *Science & Society* 83, sy 4 (2019): 536-60.

biri olan Bakunin ve Marx tartışmalarının pratikte karşı karşıya geldiği ilk örgütsel zemin de burası olmuştur.[28] 1876'da I. Enternasyonal dağılmıştır.

1880'li yıllarda çocuklar dahil karın tokluğuna uzun çalışma saatlerinin olduğu günlerde bugün hepimize normal hatta birçok meslek dalı için fazla gelen sekiz saatlik iş günü için 1 Mayıs 1886'da ABD ve Kanada'da çok katılımlı büyük bir grev gerçekleştirilmiş ve grevin öncü işçileri idam edilmiştir. 1889'da kurulan **II. Enternasyonal** Paris'te düzenlediği kongrede, Amerikan işçilerinin mücadelesini desteklemek amacıyla dünya çapında gösteriler düzenlemiştir. 1890'dan itibaren büyük grevin günü olan 1 Mayıs, "Uluslararası Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü" olarak kabul edilmiştir. Her yıl bir "Kadınlar Günü" düzenlenmesi de ilk defa yine II. Enternasyonal'in 1910'daki Kopenhag'taki toplantısında Almanya Sosyal Demokrat Partisi kadın delegeleri tarafından önerilmiş ve kabul edilmiştir. Sosyalizmin en önemli düşünürleri II. Enternasyonal'in üyelerinden çıkmıştır. Sosyal demokrat düşüncenin öncüleri August Bebel, Karl Kautsky, Wilhelm Liebknecht, Jean Jaurès ile devrimci sosyalistler Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Clara Zetkin, Georgi Plekhanov ve Vladimir İlyiç Lenin bu çatı altında bir araya gelmiştir. Rosa Luxemburg'un en dikkate değer temsilcisi olduğu devrimci sosyalistler, reformist akımın parlamentarizminden çok uzak bir kitle mücadelesi stratejisi savunmaktadır.[29] Bu dönem işçi sınıfını temsil eden partiler iyice yaygınlaşmış, parlamento içinde ve dışında sendika ve kooperatifler aracılığıyla hak mücadelelerini yürütmüşlerdir.

Birinci Dünya Savaşı'na karşı birleşik bir cephe oluşturamamaları, sömürgecilik fikrinin bir kısım tarafından desteklenmesi ve demokratik sosyalistlerle[30] devrimci sosyalistler arasındaki görüş ayrılığı nedeniyle II. Enternasyonal 1916'da dağılmıştır. II. Enternasyonal'in çöküşü hakkında reformistlere (özellikle Kautsky'e) karşı eleştirilerini yazılı hale getiren Lenin[31], 1919'da Moskova'da devrimci sosyalistlerle birlikte **III. Enternasyonal** ya da diğer adıyla Komünist Enternasyonal'ı (Komintern) kurmuş ve sosyal demokrat hareketle yollarını ayırmıştır. [32] I. Enternasyonal anarşistlerle Marksistler ara-

---

28 Seyrek, "Bakunin-Marx tartışmalarının tarihsel bir durağı".

29 Ralph Miliband ve Marcel Liebman, "Beyond Social Democracy", *Socialist Register* 22 (1985).

30 Demokratik sosyalizm kapitalist sistemin reformlarla tedricî dönüşümünü savunur, nihai hedef olan sosyalist topluma demokratik yollardan ulaşmak istenir. Eşitsizlikleri gidermek için reformcu bir sosyalizm anlayışıdır.

31 Vladimir Ilich Lenin, *The collapse of the Second International*, çev. A. Sirnis (Glasgow: The Socialist Labour Press, 1920), https://stars.library.ucf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1671&context=prism.

32 Aynı tarihlerde 1919'da İsviçre'de toplanan Uluslararası Sosyalist Komite (International Socialist Commission-ISC) ve 1921'de Viyana'da toplanan Sosyalist Partilerin Uluslararası Çalışma Birliği (International Working Union of Socialist Parties -IWUSP) 1923'te birleşerek İşçi ve Sosyalist Enternasyonal'i (Labour and Socialist International-LSI) kurmuştur. Savaş sırasında

sındaki ayrımı belirginleştirirken, II. Enternasyonal reformist sosyal demokratlarla devrimci sosyalistler arasındaki ayrımı somutlaştırmıştır. Emekçilerin çıkarlarını Marksist söylemin ardına sığınarak burjuvazi ve işçi sınıfı arasında uzlaşma arayarak, devrimci bir mücadele yerine düzen içi çözümlerle, siyasi başarı elde etmek uğruna feda etmek sosyalist terminolojide oportunizm olarak adlandırılmıştır. Karl Kautsky, "sosyal demokrat parti devrimci bir partidir ama devrimi yaratan bir parti değildir"[33] diyerek çoğu sosyal demokratın paylaştığı kademeli reformist ilerlemeciliği savunmuştur. Bu noktadan itibaren Marksizm, sosyalizmi başlatacak olan bir çoğunluğa ulaşana kadar yavaş yavaş oyların ve parlamenter temsilcilerin artırılmaya çalışıldığı siyasi bir çıkmaza giriyordu.[34]

1.2. Batı Marksizmi

Marksist teori ile pratik arasındaki organik birlik Birinci Dünya Savaşı sonundan itibaren gitgide kopacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın işçi sınıfı üyelerinin milliyet ve etnik kökenlerine göre ayrışmış olması, İtalya ve Almanya'da faşist ve ırkçı rejimlerin yükselmesi, sosyalist devrimin Marksist doktrinin öngörüsünden farklı olarak kapitalist bir Batı ülkesinde değil de bir tarım toplumunda Rusya'da gerçekleşmesi, Sosyalist Devrimin yayılamaması ve Rusya'da yozlaşmış, baskıcı, bürokratik bir yönetime dönüşmesi, işçi sınıfının sınıf bilincinden uzaklaşması teori ve pratik arasında derin bir uçurum yaratmıştır. Ekonomik koşulların "olgunlaşmadığı" bir yerde bir devrim meydana geldiği için, birdenbire her koşulda mümkün hale gelmiş ve aslında deterministik tarih modeli Sovyet evrimiyle yıkılmıştır.[35]

Marx'ın ölümünden sonra ortaya çıkan bu olgusal durumlar, Avrupalı entelektüellerin Moskova'nın parti çizgisinden bağımsız olarak Marx'ı yeniden okuması ve değişen şartları da göz önünde bulundurarak yorumlaması sonucunda yeni bir düşünce akımının doğmasına neden olmuştur. Marx'ın da kendisinden önceki ve kendi genç dönem düşüncelerinin eleştirisi üzerine kurduğu düşüncesi şimdi onun eleştirisi üzerine yükselen yeni bir düşünce yaratmıştı. **Georg Lukács** (1885-1971), **Karl Korsch** (1886-1961) ve **Antonio Gramsci** (1891-1937) gibi dönemlerinin devrimci hareketlerine katılan ve partilerde yer alan politik önderler bu yeni düşünce akımının da önderliğini yapmıştır.[36] Bu düşünce akımı sadece siyaset değil felsefe ve sanat gibi farklı alan-

---

(1940) dağılan örgüt 1951'de Frankfurt'ta günümüzün **Sosyalist Enternasyonal** birliğini oluşturmaktadır.

33 Karl Kautsky, *İktidara Giden yol*, çev. Özlem Altıok (İstanbul: Yazılama, 2015), 60.

34 Greene, "Leninism and Blanquism".

35 Adam Przeworski, *Capitalism and Social Democracy* (Cambridge University Press, 1986), 2.

36 Perry Anderson, *Batı'da Sol Düşünce*, çev. Bülent Aksoy (İstanbul: Birikim, 1982), 50, 182.

ları da kapsayan alt yapı kurumları ile siyaset ve kültür gibi üst yapı kurumlarının iç içeliğine ve kapitalist üretimin dönüştürdüğü üst yapılara odaklanmıştır. **Frankfurt Okulu** (1923-1980) düşünürleri, **Louis Althusser** (1918-1990) ve **Nicos Poulantzas** (1936-1979) bu akımın diğer temsilcilerindendir. Marksizmin eleştirisi ve yeniden yorumlanması üzerine geliştirilmiş akımın düşünsel ve eylemsel etkileri içinden çıktığı coğrafyayı aşmıştır.

Sovyet dış politikasının dünya kapitalizmine hizmet ettiği ve Marksist teorinin saptırıldığı gerekçesiyle eleştiren Korsch, sosyalizmin kendisini "üretim araçlarının toplumsallaştırılması" ile sınırlamaması ve bunun yerine ulusal ekonominin sosyalist örgütlenmesi için yararlı bir formül inşa etmesi gerektiğini iddia etmesiyle de dikkat çekmiştir.[37] Lukács, Hegel kaynağına dayanarak yeniden Marx okuması yapmıştır. Marksizme mekanik nedensellikle toplumsal yasaları keşfeden bir bilim yerine bilinç ve öznellik vurgusuna odaklanılan bir felsefe olarak yaklaşmıştır. Tarihsel materyalizmi, "proleter devrimin evrensel gerçekliğini varsayması" nedeniyle eleştiren[38] Batı Marksizmi, diyalektik yöntemle kültürel bir dönüşümü sağlayacak devrimci pratiği yeniden canlandırmaya çalışarak, Marx'ın yabancılaşma ve sınıf bilinci çalışmalarına yoğunlaşmıştır.

Marksizm içinde özgün bir yeri olan Gramsci'nin, Marksizme kattığı en önemli kavram hegemonyadır. Hegemonya, egemen sınıfın siyasi iktidarın ele geçirilmesi ve korunması süreçlerinde yürüttüğü ideolojik yani siyasi, kültürel, entelektüel, ahlaki vb. etkinliklerin tümünü kapsayan bir süreci tanımlar. Burada sınıf sadece ekonomik bir kategoriden öte tüm alanlara nüfuz eden bir içeriğe dönüşmektedir. Ekonomi politiğin temel alanı olarak rıza ve hegemonyanın etkin olduğu *sivil toplum*u tanımlar ve devletin zor ve rıza mekanizmalarını birlikte kullanabildiği bir yapıyı oluşturduğunu ifade eder. Doğu toplumlarının güçlü baskı mekanizmalarına ve zayıf bir sivil topluma sahip olduğunu, bu nedenle Bolşevikler'in Rusya'da doğrudan siyasal iktidarı hedeflemelerinin doğru bir strateji olduğunu iddia eder.[39] Gramsci'ye göre sivil toplumun gelişmiş olduğu Batı toplumlarında sosyalizm için karşı hegemonya geliştirmek suretiyle ideolojik alanda farklı bir strateji uygulanmalıdır. Louis Althusser, buradan hareketle "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları" eserinde egemen sınıfa gücü sağlayan ve hegemonik kılan kültür, iletişim, din ve eğitim alanında çok sayıda ideolojik araçtan bahseder.

İsmini 1923 yılında Frankfurt Üniversitesi'nde kurulan Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nden alan Frankfurt Okulu, Marksizmi insani

---

37 Anderson, 51.

38 Georg Lukács, *History and Class-Consciousness* (Cambridge: The MIT Press, 1971), 11-12, https://www.marxists.org/archive/lukacs/works/history/orthodox.htm.

39 Bekmen, "Marksizm: 'Praksis'in Teorisi", 209-10.

özgürleşmenin bilgisi olarak yeniden ele alarak eleştirel bir değerlendirmesini yapmıştır. Toplumsal değişimin ekonomik yapılandırmalarla değil tarihi yapan özne olarak insan bağlamında gerçekleştiğine dikkat çekmiştir. 1930'da Enstitü'nün başına **Max Horkheimer**'ın (1895-1973) geçmesi ve onun "Geleneksel Teori ve Eleştirel Teori" çalışması okulun yaklaşımına yön verir. Nazizmin yükselmesi ile 1933 yılında kapatılan okulun üyeleri Avrupa'daki diğer ülkelere ve ABD'ye gitmek zorunda kalmıştır. New York Columbia Üniversitesi'nde Horkheimer tarafından kurulan enstitü okulun devamı olarak kabul edilir. Birbirinden farklı perspektifleri barındıran özgün bir okul olan Frankfurt Okulu, temel eleştirilerini faşizme, pozitivizme ve hem ekonomik hem ideolojik ve kültürel boyutuyla kapitalizme yöneltirler. Okulun temsilcileri Horkheimer, **Theodor W. Adorno**, **Herbert Marcuse** Marksizmin toplum analizinin sert bir eleştirisini sunarlar. Reel sosyalizm, kapitalizm ve Marx'ın öngördüğü proletarya diktatörlüğü gibi tüm modellerin baskıcı ve totaliterliğine vurgu yaparlar.[40] İnsan doğa ilişkisinin, doğayı insanın sömürü aracı olarak gören bir anlayıştan uzak, yeniden çözümlenmesini isterler. Bugün sosyalizm ile ekolojik hareket arasındaki sıkı ilişkide bu bakış açısının önemi büyüktür.

Batı Marksizmi, Marx'ın da daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve değişen koşullara göre yeni bir eleştirel akım yaratmıştır. Ekonomik üretim güçlerinden çok siyasi ve ideolojik olarak işleyen toplumsal üretim ilişkilerini analizlerin merkezine koymuşlardır. Kültürel alanı incelemişler ve kapitalizmin, ekonomik yasalara göre bir iç çöküş ile değil, siyasal alanda mücadele ile yıkılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Devleti, devlet–birey arasındaki dönüşen ilişkileri, sivil toplumu, siyaset-toplum arasındaki karmaşık ilişkiyi güncel sorunlar üzerinden yeniden işlemişlerdir. Kapitalist düzende sömürülenin rızasını kazanmak için ideolojik alandaki faaliyetlere dikkat çekmişlerdir.

2. Avrupa'da Sosyalist Devrimci Partiler

Devrimci veya reformist tüm sosyalist partiler, işçilerin, daha iyi yaşam ve çalışma koşulları için işçi dernekleri kurmaya başlamalarıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki on yıllarda, Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralasya'da sosyalist partiler, işçi partileri ve komünist partiler kurulmuştur.[41] 1889'ta toplanan II. Enternasyonal, 22 ülkeden toplam 12 milyon civarında seçmene sahip 27 sosyalist ve işçi partisini kapsıyordu.

---

40 Max Horkheimer, "The Authoritarian State", *Telos*, sy 15 (1973): 3-24.

41 Aynı dönemde benzer çerçevede sosyal demokrat partiler de kurulmuştur. Sosyal demokrat partiler bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bu kitabın ikinci bölümünde daha ayrıntılı ele alınacak olan Almanya Sosyal Demokrat Partisi (Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD) dünyadaki ilk Marksist partilerden biridir. SPD'nin kökenleri, 1863'te kurulan Genel Alman İşçi Birliği ve 1869'da Eisenach'ta August Bebel ve Wilhelm Liebknecht liderliğinde kurulan Sosyal Demokratik İşçi Partisi'nin 1875'te Gotha'da Almanya Sosyalist İşçi Partisi (Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands, SAP) adı altında birleşmesine dayanmaktadır. SAP'nin Gotha programı, Londra'da sürgündeki Karl Marx tarafından programın devrimci ilkelerden geriliği nedeniyle ve o dönem Alman sosyalizminde etkili Ferdinand Lassalle'in programa yansıyan görüşleri bağlamında şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir.[42] 1890'da Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) ismini alan parti, bugün Avrupa'nın en büyük partilerinden biridir.

SPD içinde revizyonist ve devrimci tartışması özellikle Birinci Dünya Savaşı ile ilgili olarak savaş karşıtı devrimcilerin ayrılması ile sonuçlandı. Savaş karşıtı gruptan **Karl Liebknecht** (Wilhelm Liebknecht'in oğlu) ve **Rosa Luxemburg** önce Uluslararası Grup (savaşın milliyetçi ruhuna karşı) olarak daha sonra 1916'da Roma'da ünlü köle isyanının liderinden hareketle Spartaküs Birliği (**Spartakusbund)** adı verilecek devrimci sol birliği kurmuştur. Sosyal demokrat partiden ayrılan savaş karşıtı grup USPD (Bağımsız-Unabhängige SPD) olarak örgütlenmiştir. Rosa Luxemburg, Karl Kautsky ve revizyonist Eduard Bernstein de bu gruptadır. Diğer grup MSPD (Çoğunluk-Mehrheits SPD) içinde 1915'ten itibaren tartışmalar yine devam etmiştir. Savaş yanlıları Birinci Dünya Savaşı'nda umut edilen Alman zaferini Avrupa'da sosyalist sosyal düzeni uygulamak ve Doğu Avrupa halklarını "çarlığın boyunduruğundan" kurtarmak düşüncesi ile birleştirerek savaş için "meşru" bir zemin yaratmaya çabalamıştır. 1917'den sonra, birçok savaşın yenilgiye yol açacağı anlaşıldığında, grubun etkisi azalmıştır. Spartakus Birliği, savaşın sonunda Almanya'da patlak veren 1918 Kasım Devrimi sırasında, tüm ülkeleri kapsayacak bir Sovyet Cumhuriyeti kurmak amacıyla partisiz bir örgüt olarak yeniden kurulmuştur. Daha sonra 1919'da kurulan Almanya Komünist Partisi'nin (Kommunistische Partei Deutschlands, KPD) bir parçası olmuştur. Bu hareket, Almanya'da devrimci sosyalizmi aşırı gören ve hükümette yer alan SPD tarafından düşman olarak görülmüştür. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in 1919'da Almanya'da öldürülmesi Avrupa'da devrimci sosyalizm düşüncesine büyük bir darbe vurmuştur.

Almanya Komünist Partisi, İkinci Dünya Savaşı sonunda Doğu Almanya ve Batı Almanya'da iki ayrı parti olarak devam etmiştir. Batı Almanya'da 1968'te Alman Komünist Partisi olarak kurulan ardılı günümüze kadar gel-

---

[42] Karl Marx, "Critique of the Gotha Programme", 1875, https://www.marxists.org/archive/marx/works/1875/gotha/ch01.htm.

miştir. Doğu Almanya'daki Almanya Sosyalist Birlik Partisi ismini Aralık 1989'da Demokratik Sosyalizm Partisi (Partei des Demokratischen Sozialismus, PDS) olarak değiştirmiştir. Bu partinin ardılı ve SPD'den ayrılan Emek ve Sosyal Adalet-Seçim Alternatifi (Arbeit und soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative, WASG) 2007 yılında Sol Parti (Die Linke) çatısı altında birleşmiştir. Sol Parti; reformist, ortodoks, özgürlükçü sol ve bazı aşırı sol grupları da içeren güçlü ve resmî hizipleri ve çok sayıda çalışma grubunu kapsamaktadır. Sol popülist olarak da nitelendirilen[43] radikal sol parti[44], Federal Meclis (Bundestag) seçimlerinde 2017'de 69 (toplam 707), 2021'de 39 (toplam 735) sandalye elde etmiştir.

Fransa siyaseti, sosyalizmin evrimci ve devrimci modellerinin son derece hareketli dönüşümüne sahne olmuştur. Paris Komünü sonrası kısıtlamalar nedeniyle Fransa'nın ilk sosyalist partisi, Fransa Sosyalist İşçileri Federasyonu (Fédération du parti des travailleurs socialistes de France- FTSF) 1879'da kurulmuştur. 1880'de, Karl Marx, Jules Guesde ve Paul Lafargue tarafından hazırlanan bir programı kabul etmiştir. Ancak 1881'deki seçim başarısızlığı, Jules Guesde liderliğindeki devrimciler ve Paul Brousse liderliğindeki reformistler arasında parti içinde bir kopuşa neden olmuştur. 1882'de Jules Guesde ve Paul Lafargue liderliğindeki Marksistler, İşçi Partisi'ni kurmak için FTSF'den ayrılmış ve Fransız İşçi Partisi'ni (Parti ouvrier français, POF) kurmuştur. POF, 1892 belediye seçimlerinde ve Guesde'nin milletvekili seçildiği 1893 yasama seçimlerinde seçim başarısı elde etmiştir. Seçim başarısı devrimci hedefte bir sapma yaratmış ve POF'un bazı üyeleri sosyalizmin seçim yoluyla mümkün olduğunu düşünmeye başlamıştır. FTSF, 1882'de Paul Brousse ve Benoit Malon önderliğinde reformist bir sosyalist parti haline gelmiş ve elde edilmesi mümkün şeyi elde etme yolundaki reformist ilkeyi benimsediği için Olanakçılar (Possibilistes) veya Brossist olarak adlandırılmıştır. 1902'de FTSF, Jean Allemane'nin Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (Parti ouvrier socialiste révolutionnaire, POSR) ve Jean Jaurès'in Bağımsız Sosyalistleri ile birleşerek Fransız Sosyalist Partisi'ni (Parti socialiste français, PSF) oluşturmuştur.

Fransız devrimci geleneğinin bir sembolü olan Blanqui'nin mirasçıları, Édouard Vaillant liderliğinde 1881'de Merkezî Devrim Komitesi'ni kurmuş ve bu yapı daha sonra 1898'de Sosyalist Devrimci Parti (Parti socialiste révolutionnaire, PSR) olarak kısa bir süre var olmuştur. 1902'de içindeki Devrimci Komünist İttifak ile birlikte, Jules Guesde'nin POF ile birleşerek Fransa Sosyalist Partisi'ni (Parti socialiste de France, PSdF) oluşturmuştur. Jean Jaurès ve Alexandre Millerand gibi herhangi bir partiye ait olmayan bağımsız sosyalist

---

43 Cas Mudde, "Radikale Parteien in Europa", Bundeszentrale für politische Bildung, 2008, https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/30843/radikale-parteien-in-europa/.

44 Paolo Chiocchetti, *The radical left party family in Western Europe, 1989-2015* (Routledge, 2016).

milletvekilleri etkili olmuştur. Jean Jaurès'in katıldığı reformist PSF, Guesde ve Blanqui mirasçılarının PSdF'si ve Jean Allemane'nin POSR, 1905'te İşçi Enternasyonalinin Fransız Bölümü (Section française de l'Internationale ouvrière, SFIO) adı altında 1969'a kadar etkili olacak ve 1969'dan itibaren günümüzün merkez sol Sosyalist Parti'sini (Parti socialiste, PS) oluşturacaktır. Sosyalist Partili François Mitterand'ın (1981-1995) cumhurbaşkanı seçildiği 1980'lerde güçlü olan partide 1993'te uğradığı hezimetten sonra parti içi huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. 2002'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Sosyalist Parti'nin adayı Lionel Jospin'in, ilk turda radikal sağın lideri Jean-Marie Le Pen'in ardından üçüncü olması sadece partide değil tüm Avrupa'da şaşkınlık yaratmıştır. 2012'de François Hollande ile cumhurbaşkanlığını kazanan ve mecliste 577 sandalyeden 279'unu alarak hükümeti kuran parti sonraki seçimlerde yalnızca 30 milletvekili çıkarabilmiştir.

1900'de İngiltere'de sosyalistler ve sendikacılar tarafından kurulan İşçi Partisi (Labour Party) bugün kayıtlı üye sayısı en fazla olan partilerden birisidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Sanayi Devrimi'nin başladığı İngiltere'de 1820-1830 yılları işçi sınıfının fikirlerinin ve örgütlenmesinin geliştiği dönem olmuştur. İşçi Sınıfı hareketi İşçi Partisi'nden ayrı çok daha geniş bir akımı oluşturur.[45] İşçi hareketlerinin etkili olduğu İngiltere siyasetinde sol düşünce ise Almanya ve Fransa gibi farklı fraksiyonlara ayrılmak yerine günümüze kadar gelen merkez sol bir siyasi parti olarak İşçi Partisi çatısı altında gelişmiştir. Orta sınıfın lehine düzenlemeler ile birlikte 1867'den sonra işçiler birtakım siyasal haklara kavuşmuş ve destekleri zaman içinde Muhafazakâr Parti'den Liberal Parti'ye kaymıştır. Liberallerin işçileri temsil edemeyeceğini düşünen Madenciler Sendikası'ndan James Keir Hardie, 1888'de İskoçya İşçi Partisi'ni kurmuş ve bu oluşum zaman içinde İşçi Partisi olarak gelişmiştir. Günümüzde iki partili bir sisteme sahip İngiltere'de İşçi Partisi merkez solda güçlü ve Sosyalist Enternasyonal'de gözlemci statüsünde bir partidir.

İtalyan Sosyalist Partisi (Partito Socialista Italiano, PSI), 1892'de İtalyan İşçi Partisi (Partito dei Lavoratori Italiani) olarak, çeşitli işçi dernekleri ve partilerinin delegeleri tarafından Cenova'da kurulmuştur. Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ni model alan parti adını önce İtalyan İşçileri Sosyalist Partisi (Partito Socialista dei Lavoratori Italiani) olarak değiştirmiş ve 1895'te İtalyan Sosyalist Partisi (PSI) adını almıştır. Ana akım bir İtalyan partisine dönüşen PSI, diğer sosyalist partilerde olduğu gibi Reformcular ve Maksimalistler olmak üzere ikiye bölünmüştür. 1912'de Benito Mussolini liderliğindeki Maksimalistler, özellikle sanayileşmiş kuzey İtalya'da yerel seçimlerde iyi bir başarı elde etmiştir. 1912'den 1914'e kadar Mussolini, ılımlı veya reformist sosyalist-

[45] M. Tunçer Karamustafaoğlu, "İngiliz İşçi Partisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18, sy 1 (1961): 223-58.

leri tasfiye etmiş, PSI'nın Bolşevik yanlısı kanadının başına geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda da yine Almanya'dakine benzer şekilde savaş yanlıları ve karşıtları arasında bölünme yaşanmıştır. PSI'nin savaşı desteklemeyi reddetmesi, parti içindeki ulusal sendikalist grubun partiden uzaklaştırılmasına yol açmıştır. PSI'nın, Mussolini'nin dahil olduğu sendikalist kanadı faşist hareketi yaratmış, kalan kısmında da bölünmeler devam etmiştir. Partinin Gramsci'nin de aralarında bulunduğu devrimci sosyalist kanadı 1921'de Livorno'da İtalya Komünist Partisi'ni (Partito Comunista d'Italia, PCdI) kurmak için ayrılmıştır. Partinin reformist kanadı ise 1922'de Üniter Sosyalist Parti'yi (PSU) kurmuştur. Faşist rejim sırasında üyeleri sürgün edilen PSI ile Ulusal Faşist Parti hariç diğer tüm siyasi partiler yasaklanmıştır.

İtalyan direniş hareketinde önemli bir rol oynayan PCdI, 1943'te adını İtalyan Komünist Partisi (Partito Comunista Italiano, PCI) olarak değiştirmiş ve 1980'lere kadar İtalyan solunu güçlü bir şekilde temsil etmiştir. Seçim başarısı elde eden parti, devrimci çizgisini terk etmiş demokratik sosyalizme yönelmiştir. 1991'den itibaren Sosyalist Enternasyonal'e ve Avrupa Sosyalistler Partisi'ne katılan Sol Demokrat Parti (Partito Democratico della Sinistra, PDS) olarak devam eden parti, 1998'de Sol Demokratlar (Democratici di Sinistra, DS) adını almıştır. 2007'den itibaren Demokratik Parti (Partito Democratico, PD) olarak İtalyan siyasetinde merkez solda yer almaktadır. PCI'nın daha radikal üyeleri ise 1998'de Komünist Yeniden Kuruluş Partisi'ni (Partito della Rifondazione Comunista, PRC) kurmuştur. Bu partiden ayrılan bir grup günümüzde küçük bir parti olan İtalyan Komünist Partisi'ni (Partito Comunista Italiano, PCI) kurmuştur. İtalyan siyasetinde Roman Prodi tarafından kurulan merkez sol ittifak 1996-2022 arasında yönetimde yer almıştır.

Yine yirminci yüzyıl başında Avusturya, İspanya, Norveç'te geniş üyeliklere sahip partilerin yanı sıra Belçika ve İsveç sosyalist partileri ile Avustralya, Yeni Zelanda ve Latin Amerika işçi partileri hatırı sayılır seçmen desteğine sahip partiler arasında olmuştur.[46] Avrupa'nın eski sosyalist partilerinden Norveç İşçi Partisi (Arbeiderpartiet, A/Ap), İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (Partido Socialista Obrero Español, PSOE) son seçimlerde başarıyı yakalayan partiler arasında olmuştur. Avrupa'da sosyalist partiler çoğunlukla demokratik sosyalist veya sosyal demokrat partilerdir. Bugün sosyalizmin simgelerinden biri olan kırmızı gül önceleri Güney Avrupa sosyalist partileri tarafından kullanılırken Kuzey Avrupa'da daha sonra kullanılmaya başlamıştır. Bugün Fransa'da Sosyalist Parti, İngiliz İşçi Partisi, Norveç İşçi Partisi'nin amblemi güldür.

[46] Türk tarihinde ilk sosyalist parti olan Osmanlı Sosyalist Fırkası da 1910 yılında kurulmuştu.

İşçi hareketinin yapısı, parti ve işçi sendikaları arasındaki bağlar sosyalist strateji açısından önemli olmuştur. Eduard Bernstein'ın Evrimsel Sosyalizm (1899[47]), Karl Kautsky'nin İktidara Giden Yol (1909), Eugene Debs'in yazılarının büyük kısmı ve Lenin'in ünlü eseri Ne Yapmalı? (1902) işçi hareketleri ile siyasi parti arasındaki ilişkiyi sorgulamıştır.[48] İşçi sendikaları hemen her toplumda partilerden daha önce kurulmuş ve daha fazla sayıda üyeye ve maddi kaynağa sahip olmuştur. Sendikalar örgütlenmekte özgür olduklarında özellikle güçlü sendikalar, kapitalist ücretli emek sistemine sıkı bağlılıkları nedeniyle sosyalist partileri reformizme yöneltmiştir. Bu durum Ortodoks Marksistlerin[49] sahip olduğu *partili sosyalistlerin sendikaları eğitecekleri ve yönlendirecekleri* beklentisine ters düşmüştür. Hem sanayi hem de zanaat sendikaları ücretli emek sistemini ortadan kaldırmak yerine çalışma koşullarını iyileştirmeye çalışmıştır. Ayrıca sendikaların belirli mesleklere ve sanayi kollarına bölünmesi de sendika hareketlerinin sınıf çapında birleşmesini zorlaştırmış, ülkeler arasında farklılıklar yaratmıştır. Fakat sendikalar bastırılınca sosyalist partiler devrimciliğe ya da sendikalar devrimci sendikalizme yönelmiştir.[50]

Yirminci yüzyılın ilk yıllarında hali hazırda kurulu sosyalist partilerin seçmen tabanı mavi yakalı kol işçilerinden oluşmaktadır. Bu partiler oy hakkı (önce erkekler için, sonra genel oy hakkı), medeni haklar, ekonomik eşitlik gibi devletten çeşitli ekonomik talepleri içeren siyasi bir programa sahiptir. Günümüzde liberal demokrasinin bileşenleri olarak görülen örgütlenme ve muhalefet etme hakkı, genel oy hakkı gibi sivil hakların kazanılmasında yüz yıl öncesindeki sosyalist deneyimin katkısı en az çalışma koşullarının, görece ücretlerin iyileştirilmesi gibi ekonomik haklardaki katkısı kadardır. Avrupa'da sosyalist partilerden çok azı mevcut kapitalist sistemin çözülmesini, özel mülkiyetin kamulaştırılmasını ve sosyalizme derhal geçişi talep eden devrimci platformlara sahip iken çoğunluğu refah için örneğin sekiz saatlik iş günü ya da parlamentoda işçi sınıfının daha fazla temsili için bazı reformların yapılması taraftarı olmuştur. Avrupa'da devrimci saiklerle ortaya çıkan sosyalist partiler zaman içinde reformist sosyalizme yönelmişler ve sosyal demokrat partilere dönüşmüşlerdir.

---

47 Bu eserin Almanca orijinali 1899'da "Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie" (Sosyalizmin Ön Koşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri) olarak yazılmış ve daha sonra İngilizce'ye ve diğer dillere Evrimsel Sosyalizm olarak çevrilmiştir.

48 Gary Marks, Heather A. D. Mbaye, ve Hyung Min Kim, "Radicalism or reformism? Socialist parties before World War I", *American Sociological Review* 74, sy 4 (2009): 615-35.

49 Ortodoks Marksizm kimi zaman farklı şekilde tanımlansa da Georg Lukács'tan yola çıkarak Marx'ın teorisine sıkı sıkıya bağlılıktan ziyade temel prensiplerin ışığında genişletilebilir ve geliştirilebilir bir yöntemi tanımlar. Lukács, *History and class consciousness*.

50 Marks, Mbaye, ve Kim, "Radicalism or reformism?"

1860'lardan itibaren Çar II. Aleksandr'ın yaptığı büyük reformlar ve sonraki on yıllardaki sanayileşme adımlarına karşın Çarlık Rusyası siyasal değişime direnmiştir. 1861'de Serfliğin İlgası ile sık sık ortaya çıkan köylü ayaklanmalarına bir son verilmek istenmiştir. Serfler, rıza almak zorunda kalmadan evlenme, mülk ve iş sahibi olma hakları da dahil olmak üzere özgür vatandaşların tüm haklarını elde etmiş ve köylüler için toprak sahiplerinden toprak satın alabileceklerini öngören bir düzenleme yapılmıştır. Fakat toprak satın alabilecek, alabilse bile vergilerle boğuşabilecek gücü olmayan özgür köylüler karın tokluğu için çalışarak yeniden serf oldukları hale dönüşmüştür.

1860'lardan itibaren Rus aydınları arasında Çarlık rejimine karşı **Narodnizm** (Halkçılık) hareketi köylülerin durumuna bir çıkar yol olarak tarımsal sosyalizmin bir biçimi olarak gelişmiştir. Narodnikler, köylüleri eğiterek kırsal Ruslar arasında hem ekonomik hem de siyasi bir devrimi kolaylaştırabileceklerine inanıyorlardı. Bu hareketin içinden çeşitli devrimci sol örgütler türemiştir. Bunlardan biri olan Narodnaya Volya (Halkın Özgürlüğü), 1881'de Çar II. Aleksandr'a suikast düzenlemiştir. Üyeleri arasında Nikolay Morozov ve Vladimir Lenin'in ağabeyi Aleksandr İlyiç Ulyanov gibi kişilerin bulunduğu örgüt, yeni Çar III. Aleksandr'a da suikast yapmaya çalışırken tutuklanmış ve örgüt dağılmıştır. Tutuklanmayanlar, yirminci yüzyılın başlarında Rus tarihini büyük ölçüde etkilemeye devam eden Sosyalist Devrimci Parti'nin 1900'de kurulmasında öncülük etmiştir. Narodniklerin ideolojik mirasçıları olan parti, Çar'ın devrilmesi ve toprağın köylülere yeniden dağıtılması talebiyle Rus köylülüğü arasında bir kitle kazanmıştır. Aşırı vergiler ve pahalılık sonucunda köylü isyanları yeniden patlak vermeye başlamış, 1902'de çeşitli eyaletlerde yüzlerce köylü, toprak sahiplerine ait buğday depolarına el koymuştur.

İlk Rus Marksist grup Emeğin Kurtuluşu, Georgi Plekhanov, Vasily Ignatov, Vera Zasulich, Leo Deutsch ve Pavel Axelrod tarafından 1883'te Cenevre'de (İsviçre) sürgünde kurulmuştur. Karl Marx'ın birçok eserinin ilk Rusça çevirilerini yapan grup Narodniklerin en büyük düşmanı haline gelmiştir. Çarlık Rusyası tarihinde[51] radikal bir değişime yol açacak olan Rus Sosyalist Demokratik İşçi Partisi (Rossiyskaya sotsial-demokraticheskaya rabochaya partiya, RSDRP) 1898'de Minsk'de gizli bir kurultayda kurulmuştur. Kurucuları 1883 de Plekhanov tarafından tesis edilen "İşçinin Kurtuluşu Cemiyeti" ile 1894 de **Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin)** tarafından kurulan "İşçi Sınıfının Mücadele ve Kurtuluşu Birliği" adlarını alan sosyalist oluşumların üyeleridir. Programı Marx ve Engels'in teorilerine dayanan parti, Rusya'nın o zamanki

[51] Aslında Rusya İmparatorluğu'nun ilk sosyalist partisi Polonya'da 1882'de kurulan ve Rosa Luxemburg'un da üyesi olduğu Proleterya (Birinci Proleterya) Partisi'dir.

tarımsal doğasına rağmen, gerçek devrimci potansiyelin nüfusun çok küçük bir kesimini oluşturan endüstriyel işçi sınıfında yattığını savunuyordu. Parti üyeleri ilk kongrelerinden hemen sonra tutuklanmıştır.

1902'de yayınladığı ünlü Ne Yapmalı? eserinde partinin proletaryanın öncüsü kimliğini tanımlayan Lenin, 1903'teki 2. Parti Kongresi'nden önce RSDRP'ye katılmıştır. Lenin, siyasi özgürlük için yeraltı mücadelesini proletaryanın sınıf mücadelesiyle birleştirecek, disiplinli, merkezîleşmiş, kararlı eylemcilerden oluşan bir partiyi savunmuştur. Rusya'da da Avrupa'da olduğu gibi, iktidarı ele geçirmenin parlamenter/revizyonist yolla mı yoksa devrimci mücadele ile mi olacağı konusunda tartışma yaşanmıştır. RSDRP, 1903'te devrimci Bolşevikler (çoğunluk) ve revizyonist Menşevikler (azınlık) olarak ikiye ayrılmıştır. Bolşevikler, parti genel sekreteri Lenin'in fikrini desteklemiş ve siyasal sistemin değiştirilebilmesi için devrimci silahlı mücadelenin olması gerektiğini savunmuştur. Marksist-Leninist siyasi partilerle silahlı devrimci örgütlerin tipik ilişkisi bu tarihsel deneyime dayanmaktadır.[52] 1917'de Lenin önderliğinde Rus Çarlığı yıkılarak Sovyetler Birliği (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, SSCB) kurulmuş ve Bolşevik fraksiyon sonunda Sovyetler Birliği Komünist Partisi olarak devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın galipleri arasındaki SSCB'nin varlığında cisimleşmiş olan *reel sosyalizm*in uluslararası itibarı bir yandan artarken diğer yandan Avrupa'da devrimci sosyalizm fikrinde bir gerileme yaşanmıştır. Lenin ve Troçki'nin beklediği Rus devriminin sürekliliği için gerekli olan Avrupa'da sosyalist yayılma gerçekleşememiş, üstelik iki büyük savaş arasında sosyalizmin beklendiği yerlerde faşizm ve nazizm yükselmiştir. Sovyetler Birliği ise Stalin'in liderliğinde "tek ülkede sosyalizm" ve uluslararası komünist hareket üzerinde katı bir hâkimiyet kurma zihniyetine bürünmüştür.[53]. Sovyetler Birliği Komünist Partisi zaman içinde ne işçi sınıfını ne de tüm Sovyet halkını temsilden çıkmış, büyük bir bürokratik mekanizmaya dönüşmüştür.

Reel sosyalizm, Avrupa'da Almanya'nın doğusunu kapsayan Doğu Bloku adı verilen bölgede uygulanmıştır. 1945'te Yugoslavya'nın savaşta yaşadığı işgalden kurtulduktan sonra 1919'dan beri varlığını sürdüren Yugoslavya Komünistler Birliği veya Yugoslavya Komünist Partisi 1990'da sistem dağılın-

---

[52] Weinberg (1991), modern dönemde siyasi partiler ile terörist yapılanmalar arasındaki ilişkinin ilk örneği olarak on dokuzuncu yüzyılda Rusya'da ortaya çıkan silahlı örgüt Narodnaya Volya (Halkın İradesi) hareketinin Sosyalist-Devrimci Parti'yi oluşturması ve bu partinin amaçlarını terör yoluyla gerçekleştirmek için bir yan grup olan Silahlı Mücadele Örgütü'nü kurmalarını göstermiştir. Rus Çarlığı'nın son dönemlerinde var olan Sosyalist-Devrimci Parti işçilerin yerine köylüleri devrimci sınıf olarak gören Marksist bir temele dayanmayan kırsal bir sosyalizmi savunmuş ve 1908'e kadar Silahlı Mücadele Örgütü ile birlikte hareket etmiştir.

[53] Bekmen, "Marksizm: 'Praksis'in Teorisi", 214-15.

caya kadar tek partili devletin çekirdeğini oluşturmuştur. 1937'den 1980'e kadar Josip Broz Tito tarafından yönetilen parti, Doğu Bloku tarihinde Stalin'in önderliğindeki Sovyetler Birliği'ne açıkça karşı çıkan ve bu nedenle 1948'de Kominform'dan ihraç edilen iktidardaki ilk komünist partiydi. Sovyet yanlısı üyelerin iç tasfiyesinden sonra, parti 1952'de adını Komünistler Birliği olarak değiştirmiş ve işçilerin özyönetimi politikasını ve Titoizm olarak bilinen komünizme giden bağımsız bir yolu benimsemiştir.

Bir diğer etkili hareket Mao Zedong'un 1935'te Çin Komünist Partisi'nin (kuruluşu 1921) başına geçtikten sonra öncüsü olduğu silahlı direniş ve devrimci çizgiyi kırsal tabanla oluşturma stratejisi ile 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Devrimin ilk yıllarında Sovyetler yönetimi Çin'i desteklemiş, 1956'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongresi'nde ise Çin SSCB politikalarını eleştirmiştir. 1958'den itibaren Çin, kendi toplumuna uygun olarak köylü bir tabana dayanan bir sosyalist inşa sürecini (İleriye Büyük Atılım) büyük bir hırsla başlatmış ve program kuraklık nedeniyle başarılı olmamıştır. Mao, Sovyet vesayeti altına girmekten çekinmiş ve Marksist-Leninist ilkelerin Çin'in özelliklerine göre uygulandığı bağımsız bir yol izlemeyi tercih etmiştir. Nihayetinde Mao, SSCB''nin komünizm anlayışının Çin'deki varlığını bitirmek amacıyla, 1966'dan 1976 yılına kadar sürecek olan Çin Kültür Devrimi'ni başlatmıştır. Çin-Sovyet ayrılığı "uluslararası sosyalist hareketin birliğine ve prestijine büyük zarar vermiştir".[54] Mao'nun gerilla mücadelesi dünyada tarıma dayalı köylü nüfusun ağırlıklı olduğu toplumlardaki sol hareketler için emsal teşkil etmiştir.

Çin'deki devrimden on yıl sonra 1959'da dünyanın diğer ucunda meydana gelen Küba Devrimi, Latin Amerika başta olmak üzere üçüncü dünya ülkelerinde devrimci sosyalist hareketin emsali olmuştur.[55] Günümüzde ismi itibariyle beş devrimci komünist ya da işçi partisi tek parti sisteminde iktidarda yer almaktadır. Çin Komünist Partisi, Küba Komünist Partisi, Laos Halkın Devrimci Partisi, (Kuzey) Kore İşçi Partisi, Vietnam Komünist Partisi.

Tek parti sistemlerinde komünist partiler Sovyetler Birliği'nin parti yapılanmasına benzer bir yapılanmaya sahiptir. Geniş bir parti üyeliği mevcuttur (Örneğin SSCB'de 1986'da 19 milyon üye[56]). Parti örgütleri, devlet daireleri, fabrikalar, okullar, çiftlikler, sendikalar vb. gibi üretim ve hizmet birimlerinde -*hücrelerde*- başlayan bir zeminde prensipte seçimle yerelden merkeze yükse-

---

[54] Umut Bekcan, "Sovyet-çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongre'den 1963 Parti Mektuplarına", *The Turkish Yearbook of International Relations* 49 (2018): 89-115.

[55] Küba Devrimi, Rus Devrimi'nin yanında Meksika Devrimi'nden de beslenmiştir ve ayrıca Küba Devrimi'nin Latin Amerika'daki etkisi için bkz. (Kaya, 2019)

[56] Stephen White, John Gardner, ve George Schöpflin, *Communist Political System: An Introduction* (New York: Macmillan Education, 1987), 134.

len bir hiyerarşi ağına sahiptir. Parti kuralları, parti yapısının her bir seviyesinin, hemen altındaki seviyeyi kontrol ettiği çeşitli yolları belirtmektedir. [57] Parti örgütlerinde üyelerin toplantıları ayda en az bir kez yapılır ve bir yıl boyunca görev yapacak bir parti sekreteri ve (en küçük örgütler hariç hepsinde) bir parti bürosu seçilir. Her örgüt, hemen üstündeki parti düzeyinden, ilçe ve il düzeyinden temsilciler seçer, bu da bölge düzeyinde ve ardından partinin ulusal düzeyinde seçilir. Bu seviyelerin her birinde, parti komitelerinin, bürolarının ve sekreterlerin seçildiği iki ila beş yılda bir konferanslar veya kongreler düzenlenir, sekreterler parti çalışmasının çeşitli alanlarından sorumlu tam zamanlı görevlilerden oluşur. Bu sistemin zirvesinde, birkaç yılda bir (örneğin her beş yılda bir) toplanan delegelerin oluşturduğu Parti Kongresi bulunur. Daha sık bir araya gelen (örneğin 6 ayda bir) Merkez Komite, Parti Kongresi tarafından seçilir. Merkez Komite az sayıda oluşan ve partinin karar organı olan Politbüro'yu[58], Parti Genel Sekreterliği'ni ve çeşitli parti komitelerini seçer. Parti Genel Sekreteri aynı zamanda Devlet Başkanıdır.

Devlet yönetiminde ise üyeleri çok fazla olan bir yasama organı (Halk Kongresi, Halk Meclisi), yürütme ve yargı organlarını atamaktadır. Yürütme, yasama organının atadığı Politbüro'yu da kapsayan Devlet Konseyi hükümeti oluşturmaktadır. Parti ve devlet yönetimi iç içe olmakla birlikte bu ikisi arasındaki ilişkinin dozu Avrupa Doğu Bloku ülkelerinde birbirinden farklılık göstermektedir.[59]

4. Küba'da Sosyalizm ve Küba Komünist Partisi

Küba, Avrupalılarca keşfinden on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar İspanya sömürgesi olmuş, tam İspanya'dan bağımsızlık kazandığında da ABD'nin işgaliyle yeniden bir sömürüye maruz kalmıştır. Afrika köle ticareti ve şeker endüstrisi için önemli olması ve "Körfezin anahtarı" olarak adlandırılan[60] stratejik konumu ile bu takımada Avrupalı güçlerin ve ABD'nin her zaman ilgisini çekmiştir. Küba'da sömürgeci güçlere karşı mücadeleler on dokuzuncu yüzyılın yarısından itibaren başlamış, başarısız geçen savaşların ardından 1895'te **José Martí**'nin önderliğinde başlayan bir isyanla bağımsızlık için büyük adım atılmıştır. José Martí'nin ABD'de kurduğu Küba Devrimci Partisi çatısı altında halk hem bağımsızlık için hem de Küba'da sömürgecileri destekleyen ırkçı

---

57 White, Gardner, ve Schöpflin, 137.

58 Sovyet geleneğinden yerleşmiş bir tanımdır. Rusça Politik Büro'nun kısaltılmasıdır. Üye sayısı SSCB'de 24 iken, Çin'de 9, Küba'da 14 üyedir.

59 White, Gardner, ve Schöpflin, *Communist Political System: An Introduction*, 157.

60 José Cantón Navarro, *Küba Tarihi: Bir Halkın Biyografisi*, çev. Gözde Kök ve Ali Somel (İstanbul: Yazılama, 2015), 19.

oligarşi karşısında örgütlenmiştir. Bu "Kübalı" kimlik 1959 Küba Devrimi'ni gerçekleştiren mücadeleci ruhla bir süreklilik arz eder.

Küba'da devrimi Amerikan yeni sömürgeciliğinin neden olduğu çelişkili koşullar yaratmıştır. Şeker ihracatı başta olmak üzere ihracatta ABD'ye bağımlılık, alt-yapı sektörleri ile birlikte bankacılık ve finansın ABD sermayesinin elinde olması ve bunların sonucunda Küba halkının son derece yoksul bir yaşam sürmesi zaten var olan bir isyan kültürünü canlı tutmuştur. Diğer taraftan Küba'daki üretim, alt-yapı ve diğer hizmet sektörleri modern bir kentli işçi sınıfınının ve işçi sendikalarının gelişmesini de sağlamıştır.[61] İspanya'ya karşı verilen On Yıl Savaşı olarak bilinen (1868-1878) bağımsızlık mücadelesinden sonra Küba'da dernek, kooperatif ve yardımlaşma örgütlerinin kurulduğu, şeker endüstrisi hariç diğer tüm alanlarda işçi ve zanaatkârların örgütlendiği gözlenmiştir.[62] Emek örgütlenmeleri bu dönemde yüzlerce yayın çıkarmıştır. Fakat köleliğin kaldırılıp özgür ücretli işçiliğe geçiş, yeni bir bilincin oluşmasını henüz sağlayamadığı gibi çoğu kez kölelik dönemi zihniyeti devam etmiştir. Yine de 1880'li yıllarda işçi grevleri başarılı sonuçlar elde etmiş ve Küba'nın bağımsızlık mücadelesinde işçi sınıfı belirleyici bir güç olmuştur. İşçiler ve bir kısmı doğrudan sömürgecilerden oluşan işverenler arasındaki mücadele Küba'da aynı zamanda bağımsızlık talebiyle örtüşen bir gerilim yaratmıştır. İşçiler, Avrupa'daki işçi hareketlerinde görüldüğü gibi sekiz saatlik iş günü, adil ücret, iş güvencesi ve yeterli sağlık hizmeti gibi temel taleplerini dile getirmişler, sık sık grev yapmışlardır.

Küba'da Marksist nitelikli ilk siyasi örgütlenme, işçi liderleri ve bağımsızlık savaşçılarının önderliğinde 1903 yılında oluşturulmuştur. Küba'da ve özellikle Havana'da çok sayıda sosyalist grup var olmuştur. Bunların içerisinde anarkosendikalizm ve reformizm olmak üzere iki ideolojik akım öne çıkmıştır. Küba'da işçi hareketleri ile birlikte üniversite gençlik hareketi de oldukça canlı bir seyir izlemiştir. Havana Hukuk Fakültesi öğrencisi iken diktatör Machado döneminde siyasi görüşlerinden dolayı üniversiteden atılan **Julio Antonio Mella** ilk Küba Komünist Partisi'ni (Partido Comunista Cubano) 1925'te genç işçi liderleri ve siyasi aktivistlerle birlikte kurmuştur. Bu parti, Üçüncü Enternasyonal'in etkisinde Moskova tarafından tanınmıştır. Daha sonra 1939'da Komünist Devrimci Birlik (Unión Revolucionaria Comunista) olarak yeniden adlandırılmış, seçim başarısızlığı sonucunda düşüşe geçmiş ve Halk Sosyalist Partisi adını almıştır.

Küba'daki egemen sınıfın meşruiyet sorunu, radikal milliyetçilerden komünistlere çok geniş bir halk kitlesinin yeni sömürgeciliğe karşı muhalefette

---

[61] Gözde Somel, "Küba Devrimi ve Sosyalizmin İnşası", içinde *Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür*, ed. Esra Akgemci ve Kazım Ateş (İstanbul: İletişim, 2020), 221-36.

[62] Navarro, *Küba Tarihi: Bir Halkın Biyografisi*, 83-84.

birleşmesini sağlamıştır. 1933'te ABD yanlısı Machado diktatörlüğünün devrilmesi ile Küba siyasetinde halk yanlısı hareket daha çok etkili olmaya başlamıştır. 1933'ten sonra iktidarda olan Batista rejimi de ABD yanlısı bir tutum benimsemiş ve halkın tepkisini çekmiştir. Toplumsal muhalefet karşısında 1940'da demokratik bir anayasayı ilan etmiştir. Komünist Parti'nin Batista rejimini desteklediği ve iki bakanlıkla ödüllendirildiği çelişkili tutumu halkın partiye ilgisini azaltmıştır.[63]

"Küba Kübalılarındır" mottosuyla yola çıkan milliyetçi Otantik Parti (Partido Revolucionario Cubano-Auténtico), 1944'te yapılan seçimlerde iktidara gelmiştir. Zamanla ABD emperyalizminin etkisinde yolsuzluk ve rüşvet sarmalına bulaşan parti aydınların tepkisini çekmiştir. Partinin içinden bir grup Eduardo Chibas önderliğinde 1947'de Ortodoks Parti'yi (Partido del Pueblo Cubano-Ortodoxos) kurmuş ve bu parti Küba için yeni bir umudun simgesi olmuştur. **Fidel Castro**'nun da üyesi olduğu partinin sol kanadı demokratik bir sosyalist platformu benimseyen genç bir gruptan oluşuyordu. Bu dönemde Batista rejimi devrimci aydınlar ve işçiler üzerinde baskıyı artırmış ve 1940 Anayasasını askıya almıştır. Batista darbesine karşı büyük bir halk muhalefeti oluşmuştur.

26 Temmuz 1953'te, Castro önderliğindeki bir grup Oriente eyaletindeki Moncado kışlasına baskın yapmış, baskın sonrasında Castro yakalanmıştır. Bu tarihten sonra bu hareket 26 Temmuz Hareketi olarak adlandırılmış ve bu baskın da Küba Devrimi'nin başlangıcı sayılmıştır. Bu başarısız girişim, Castro ve diğer hayatta kalan militanlar hapiste ve sürgünde iken Batista rejimine karşı silahlı mücadeleyi tek çare gören halk tarafından benimsenmiş ve örgütlenmesini sağlamıştır. Sosyalist bir devrim iddiası taşımayan bu halkçı hareket zaman içinde ABD'ye ve diktatörlüğe karşı muhalefeti birleştirerek gelişmiştir. Castro'nun hareketin hedefine koyduğu koşullar 16 Ekim 1953 günü mahkemede yaptığı ünlü konuşmasında şu şekilde belirtilmektedir; 1940 Anayasasının uygulamaya konularak demokratik seçimlerin yapılması, toprak mülkiyetinin köylülere daha önceki sahiplerine tazminat ödenerek dağıtılması, büyük işletmelerde çalışan emekçilere kârdan %30 oranında dağıtım yapılması, şeker kamışı ekicilerine şeker üretiminin %55'ini bölüşme hakkı ve küçük ekiciler için asgari bir kota ayrılması ve yasadışı yollarla kazanılmış mülk ve servete, özel mahkemelerin alacağı kararlarla halk adına el konulması.[64]

Fidel Castro'nun söylemlerinde Küba'nın durumu itibariyle antiemperyalist ve Marksist etki çok açıktır. Ulusal kurtuluş hareketi olarak başlayan devrimin sosyalist karakteri, Soğuk Savaş sırasında ABD'nin sert tavrı sonucunda

---

63 Navarro, 184.

64 Fidel Castro, *La historia me absolverá* (Caracas: Ministerio de Comunicación e Información; Av. Universidad, 2006), 61-64, www.minci.gob.ve / publicaciones@minci.gob.ve.

Küba'nın SSCB'ye yanaşması ile belirlenmiştir. ABD o zamandan beri Küba'ya karşı her açıdan saldırılarını devam ettirmiş, ambargo ve abluka altında bırakmıştır.[65] Küba ve SSCB arasındaki ilişkiler İkinci Dünya Savaşı sırasında gelişmiş, 1943 yılında Havana'da Sovyet Büyükelçiliği açılmış fakat ABD yanlısı Batista döneminde kapatılmıştır. Küba Devrimi'nin başarılı olması ve ABD'nin düşmanlığı Küba ile SSCB'nin daha fazla yakınlaşmasını sağlamıştır. Küba aracılığıyla SSCB Latin Amerika'da bir etki alanı oluşturmuştur. 1960'da Kruşçev döneminde Küba şekeri karşılığında Sovyet petrolünün satın alınması Küba ekonomisinin rahat bir sürece girmesini sağlamıştır. ABD'nin Küba Devrimi'ni baltalamak için giriştiği Domuzlar Körfezi Çıkarması (1961) başarısız olmuş ve Küba sosyalist blok içinde yerini sağlamlaştırmıştır. SSCB ve Küba müttefikliği ABD için yakın bir tehdit olarak devam etmiştir. SSCB'nin 1962'de NATO'ya tepki olarak Küba'ya füze yerleştirmesine izin verilmiş, ABD ve SSCB arasında çıkan füze krizi karşılıklı anlaşma sonrasında çözülmüştür. Fakat bu SSCB-Küba ilişkisinde bir soğukluğa neden olmuştur. Aynı dönemde SSCB Küba'da, ABD askerî ve sivil uydularının izlenebildiği sinyal istihbarat sistemini (SIGINT) kurmuş ve Küba'nın güvenliği için silah tedarik etmiştir. 1963'te Fidel Castro SSCB'yi ziyaret etmiştir.[66]

Küba, Sovyetler Birliği'ni örnek alarak devletin üretimi örgütlediği ve toplumu yönettiği bir bürokratik yapıyı benimsemiştir. 1925'te kurulmuş olan ve ismini Halk Sosyalist Partisi olarak değiştiren Komünist Parti, 26 Temmuz Hareketini desteklemiştir. Küba'nın devrimci hükümeti 1940 Anayasasını adapte ederek 1959 Temel Yasasını oluşturmuş, Kongre feshedilmiş ve Yasama Organının işlevleri Bakanlar Kurulu'na devredilmiştir. Değişiklikler, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan Anayasa Reformu kanunları ile yapılmıştır. Daha sonra anayasada 1960 ve 1962'de değişiklikler yapılmıştır. 1961 yılından itibaren toplumsal hayatta radikal dönüşümler gerçekleştirilmiş, temel ihtiyaç ürünlerine herkesin erişimi sağlanmış, okuma yazma seferberliği başlatılmış, eğitim ve sağlık ücretsiz hale getirilmiş ve eşitsizlikler büyük ölçüde gideril-

---

[65] ABD, 19 Ekim 1960'dan bu yana Küba'ya, ekonomik, ticari ve finansal ambargo uyguluyor. Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu, ABD'nin Küba'ya uyguladığı ambargoya son verilmesi çağrısında bulunan tavsiye kararı büyük bir çoğunlukla kabul etti. 2022'de, BM'ye üye 193 ülkenin 184'ü Küba'ya uygulanan ambargonun son verilmesi kararı lehine oy kullandı. Karara ABD ve İsrail 'hayır' oyu verirken, oylamaya Birleşik Arap Emirlikleri, Kolombiya ve Ukrayna katılmadı. Bkz. Gönenç Hacaloğlu, "Uluslararası Hukuka Aykırı Ambargo ve Abluka Uygulamaları: ABD-Küba İlişkileri Üzerinden Bir Değerlendirme", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2022): 649-72.

[66] Buket Önal ve Dilara Mehmetoğlu, "Rusya'nın Latin Amerika Politikaları", içinde *21.Yüzyılda Latin Amerika-Siyaset Ekonomi Toplum*, ed. Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, ve Ramazan İzol (Ankara: Seçkin, 2019), 165-67.

miştir. Devrime karşı olan kesim 1959 sonrasında ülke dışına (özellikle ABD'ye) göç etmiştir.

1962'de Castro tarafından bir çatı partisi olarak kurulan Küba Sosyalist Devrimi Birleşik Partisi 1965'ten itibaren bugün yönetimdeki Küba Komünist Partisi (Partido Comunista de Cuba, PCC) olarak varlığını sürdürmüştür. Ülkedeki egemen güç olan PCC'nin altında halk, öğrenci, kadın, çiftçi ve işçi federasyonları gibi birbiriyle kimi zaman örtüşen yapılarla örgütlü hale gelmiştir. Küba'da siyasi katılım yerelden ulusal düzeye alınan kararlarda örgütlü katılımı günlük hayatın bir parçası haline getiren, beş yılda bir yapılan seçimlerde aday belirleme süreci de dahil olmak üzere halkın en alttan örgütlendiği bir içeriğe sahip olmuştur. PCC, 1975'te ilk parti kongresini gerçekleştirmiş[67] ve akabinde başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist ülkelerin anayasalarından esinlenilerek hazırlanan 1976 Anayasası yürürlüğe girmiştir.

SSCB'nin ekonomik sistemini uygulayan ve gittikçe SSCB'ye bağımlılığı artan Küba, 1972'de Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi'ne (CMEA/ COMECON) üye olmuştur. 1960-1980 arası SSCB'nin Küba'ya yatırımları fazladır, bilim, eğitim ve sanat başta olmak üzere her alanda iş birliği halindedir. Bu dönemde Küba ticaretinin %70'i SSCB, %90'ına yakını CMEA ile gerçekleşmiştir. 1980'lerin sonuna doğru Sovyetler'in çözülmeye başlaması ile birlikte Küba ile diplomatik ilişkilerin de soğuduğu gözlenmektedir. Kısa sürede ticaret hacmi yarıya inmiş ve Nisan 1991'de CMEA'nın dağıtılması ile Küba ekonomisi çok ağır bir yara almıştır. 11 Eylül 1991'de Sovyet birlikleri Küba'dan çekilmiştir.[68]

Küba tarihinde 1989'da başlayan "Barış Zamanında Özel Bir Dönem" olarak adlandırılan dönem, gayrisafi yurt içi hasılanın düştüğü ve her alanda krizlerin yaşandığı çok zor koşullar altında bir süreç olmuştur. Küba hükümeti, ekonomisini yeniden yapılandırmak yerine, serbest istihdama izin veren, fiyatları yükselten, doları yasallaştıran, kontrollü bir şekilde yabancı sermayeye izin veren ve devlet sübvansiyonlarını azaltan karma bir yaklaşım kullanmıştır. Küba, hayati önem taşıyan yabancı yatırımları çekmek için 1992'de ortak girişimlerde %49'a kadar yabancı mülkiyete izin veren bir anayasa değişikliğini kabul etmiştir. %35 düşen gelir 1994'te yeniden artmaya başlasa da, Küba ekonomisi tam olarak 1989 öncesi seviyelerine ulaşamamıştır.[69] 2004 yılında Venezuela'nın sağlık hizmeti karşılığında petrol yardımına kadar uza-

---

67 Sonraki Parti Kongreleri 1980, 1986, 1991, 1997, 2011 ve 2021'de gerçekleşmiştir. Yedinci Kongre, Domuzlar Körfezi İşgali'nin 55. yıldönümünde, 19-22 Nisan 2016 tarihleri arasında gerçekleşti. Fidel Castro'nun açıklamalarıyla sona erdi. Sekizincisi ise, 16-19 Nisan 2021 tarihleri arasında gerçekleşmiştir.

68 Önal ve Mehmetoğlu, "Rusya'nın Latin Amerika Politikaları".

69 Cynthia Benzing, "Cuba—Is the 'special period' really over?", *International Advances in Economic Research* 11, sy 1 (2005): 69-82.

yan dönemde yetersiz beslenme ile yüzleşen Küba, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik politikasından ve planlı ekonomisinden mümkün olduğunca taviz vermek istememiştir. Rusya Federasyonu biraz toparlandıktan sonra Küba ile ilişkileri yeniden başlatmıştır. Sanayi, enerji, ulaştırma ve turizm alanlarında iş birlikleri kurulmuştur. 2014'te Putin'in Küba'yı ziyareti sonucunda, Küba'dan ilk başta talep edilmiş olan borçların çoğunluğu silinmiş, kalan küçük kısım yapılandırılmıştır.[70]

Ülkedeki sol örgütlerin birleşmesi ile kurulan PCC, Sovyetler Birliği Komünist Partisi yapısının aynen kopyalandığı "işçi sınıfının partisi" olarak konumlanmıştır. Toplumun ve devletin üstün yönetici siyasi gücü PCC, Ekim 1991'deki Dördüncü Kongresinde kendisini ilk kez Küba ulusunun partisi olarak tanımlanmıştır.[71] Devletteki ve tüm siyasi ve sosyal kurumsal sistemdeki başarılar ve ilerlemeler, ama aynı zamanda hatalar, verimsizlikler, sapmalar ve başarısızlıklar, her şeyden önce, ulusaldan yerele her düzeyde partinin sorumluluğundadır. Parti, toplumda ve devlette öncü bir rol oynamakta, bu nedenle kendisine vekaletini veren egemen halkla ilgili çözümler aramakla yükümlüdür.[72] En üst liderlik konumu olan Merkez Komitesi Birinci Sekreterliği ve Devlet Başkanlığı 2008 yılına kadar kurucu Fidel Castro tarafından yürütülmüştür. Bu görevler 2008 yılında omuz omuza mücadele yürüttüğü devrimci kardeşi ve partinin İkinci Sekreter'i Raúl Castro'ya geçmiştir. PCC'nin 8. Kongresi 16-19 Nisan 2021'de gerçekleşmiştir. Bu kongre sonunda Miguel Díaz-Canel Parti liderliği ve Devlet Başkanlığı görevini devralmıştır.

Küba'nın yüksek düzeyde okur-yazar nüfusu ve güçlü eğitim ve tıp kurumları, devrimin en büyük kazanımlarıdır. 24 Şubat 2019 tarihinde yapılan %90,15 katılımlı referandumda %90,61 evet oyu ile kabul edilen Küba'nın Yeni Anayasası 10 Nisan 2019[73] tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anayasa, geniş siyasi katılımlı tartışma toplantılarından gelen önerilerin ve itirazların değerlendirilmesi ile yapılmıştır. Küba'nın sosyalist doğasını ve Küba Komünist Partisi'nin kendi toplumundaki öncü rolünün onaylandığı 2019 Anayasasında; sosyal adalet, işçi sınıfının merkezîliği, insan hakları ve garantiler konusunda genişletme, devletin yapısındaki değişiklik yanında yabancı yatırımı teşvik,

---

70 Önal ve Mehmetoğlu, "Rusya'nın Latin Amerika Politikaları".

71 Germán Sánchez Otero, "The Communist Party of Cuba and Present Challenge", *Monthly Review* 73, sy 8 (2022).

72 Otero.

73 Bu tarih 10 Nisan 1869 Guaimaro, Camagüey'de İspanyol sömürgeciliğine karşı mücadelenin ortasında Cumhuriyetin ilk Anayasası'nın onaylanmasının 150. yıl dönümüne denk getirilmiştir.

özel mülkiyet[74] de dahil olmak üzere çeşitli mülkiyet biçimlerini tanıma gibi bir takım liberal özelliklere yer verilmiştir. Anayasanın 5. maddesi Marx, Lenin, Martí gibi kılavuz kişilere Fidel'i de eklemiş ve komünist topluma ilerleyen sosyalist tek parti devletinde halkın örgütlenmiş öncüsü Küba Komünist Partisi'ni en büyük siyasi güç olarak tanımıştır. Sosyalizmden vazgeçmeden siyasi ve ekonomik yapıda değişiklikler yapılmaya çalışılmıştır.

Küba yönetimine karşı, gıda ve ilaç kıtlığı ve Küba'da yeniden artan COVID-19 pandemisi nedeniyle 11 Temmuz 2021'de başlayan, sonra Ian Kasırgası'nın ardından yaklaşık 180.000 vatandaşın elektriksiz kalması nedeniyle devam eden protestolar dizisi abluka altındaki Küba'nın yıllar boyunca çektiği sıkıntıların bir dışa vurumu gibidir. Onca yıllık zor dönemi geçirdikten sonra bu protestolar da kısa sürede son bulmuştur. COVID-19'a karşı geliştirdiği ve büyük bir başarıya ulaştığı Abdala aşısı, yeni Anayasa'nın verdiği enerji ile kabul edilen Aile Yasası (Código de las Familias) Küba toplumunda sisteme güvenin tesis edilmesinde etkili olmuştur.

Küba Anayasası'nda (geçici madde 11) öngörüldüğü üzere Aile Yasası'nda yapılacak değişiklikler 25 Eylül 2022'de halk oyuna sunulmuş ve onaylanmıştır. Kamuoyunda genellikle eşcinsel evlilik, evlat edinme ve taşıyıcı annelik koşullarını yasallaştırması üzerinde durulan bu Aile Yasası, ev içi sorumluluğun eşit dağılımını garanti eden; aile bakımını bir emek biçimi olarak sunan; aile yaşamının 'mülkiyet' veya 'vesayet' yerine 'sorumluluk' ve 'dayanışma' ilişkilerine göre düzenlenmesini teşvik eden, söz konusu ilişkilerin "çocukların ve ergenlerin onuru ile fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne saygılı olmasını" talep eden oldukça kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Bu yasa ile Küba Latin Amerika'daki en iddialı aile politikasına sahip ülkelerinden biri olmuştur.

Sonuç

Sosyalizm kapitalist ekonominin eşitliksizci düzeninin eleştirisi üzerine gelişmiştir. Sanayi kapitalizmin ilk yüzyılında kâr sağlamak için karın tokluğuna zar zor yeten düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, çocuk işçiler gibi acımasız koşullara sahip mevcut sistemin değiştirilmesi gerektiği üzerine alternatif bir toplum yaratma düşüncesi doğar. Çok uzun bir süre sosyalist ve anarşist düşünce Avrupa'da ve Amerika'da kapitalizm karşısındaki en büyük muhalefet olarak gelişmiştir. Öncelikle işçi sendikaları örgütlenmiş ve sosyalist siyasi partilerle etkileşime girmişlerdir.

---

[74] Mülkiyet biçimlerinden biri olarak özel mülkiyet (Anayasa 22/d); "Kübalı veya yabancı gerçek veya tüzel kişiler tarafından belirli üretim araçları üzerinde kullanılan, ekonomide tamamlayıcı bir rol oynayan mülkiyet" olarak tanımlanmıştır.

Sosyalist partilerden bazıları mevcut kapitalist sistemin çözülmesini, özel mülkiyetin kamulaştırılmasını ve sosyalizme derhal geçişi talep eden devrimci platformlara sahip iken diğerleri refah için örneğin sekiz saatlik iş günü ya da parlamentoda işçi sınıfının daha fazla temsili için bazı sosyal devlet reformlarının yapılması taraftarıdır. Parlamentolara girebilen ya da giremeyen sosyalist partiler sömürünün olmadığı eşitlikçi ve demokratik bir toplum idealini parti programlarında, söylemlerinde ve eylemlerinde yaşatmaya devam ediyor, değişen dünyayı yeniden yorumluyor. Sosyalist devrimlerin devam eden örneklerinden biri olan Küba'da kamulaştırma, eğitim ve sağlıktaki atılımların üstelik ABD ablukasına rağmen başarılı sonuçları bulunuyor.

Günümüzde liberal demokrasinin bileşenleri olarak görülen örgütlenme ve muhalefet etme hürriyeti, genel oy hakkı gibi sivil hakların kazanılmasında yüz yıl öncesindeki sosyalist taleplerin katkısı en az çalışma koşullarının, görece ücretlerin iyileştirilmesi gibi ekonomik haklardaki katkısı kadardır. Reel sosyalizmin çöküşünün ardından solda yaşanan dağınıklık ve küreselleşen kapitalizmin yarattığı onlarca büyük sorun nedeniyle soldaki boşluğun popülist, aşırıcı veya köktenci eğilimlerle doldurulduğu gözlemleniyor. Fakat günümüzde büyük ya da küçük tüm işletmeler azalan kâr oranlarını işçi ücretlerinden ve verilen sosyal desteklerden kısıntı yaparak çıkarıyor. Küresel kapitalizmin en hareketli sektörlerinden biri ise ulusların veya etnik/dini grupların birbirleriyle çatışmasından kâr elde eden askerî teknolojinin üretimidir. Böyle bir düzenin en sert eleştirisini yapabilecek temel teorik referans sosyalizmde bulunuyor.

Kaynakça

Anderson, Perry. *Batı'da Sol Düşünce*. Çeviren Bülent Aksoy. İstanbul: Birikim, 1982.

Bekcan, Umut. "Sovyet-çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongre'den 1963 Parti Mektuplarına". *The Turkish Yearbook of International Relations* 49 (2018): 89-115.

Bekmen, Ahmet. "Marksizm: 'Praksis'in Teorisi". İçinde *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, editör Birsen Örs, 163-252. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.

Benzing, Cynthia. "Cuba—Is the 'special period' really over?" *International Advances in Economic Research* 11, sy 1 (2005): 69-82.

Castro, Fidel. *La historia me absolverá*. Caracas: Ministerio de Comunicación e Información; Av. Universidad, 2006. www.minci.gob.ve / publicaciones@minci.gob.ve.

Chiocchetti, Paolo. *The radical left party family in Western Europe, 1989-2015*. Routledge, 2016.

Greene, Doug Enaa. "Leninism and Blanquism". *Cultural Logic: A Journal of Marxist Theory & Practice* 19 (2012).

Hacaloğlu, Gönenç. "Uluslararası Hukuka Aykırı Ambargo ve Abluka Uygulamaları: ABD-Küba İlişkleri Üzerinden Bir Değerlendirme". *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2022): 649-72.

Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. Çeviren Levent Köker. Felix, 2021.

Hobsbawm, Eric J. *Devrim Çağı: Avrupa 1789-1848*. Çeviren Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi, 2003.

Horkheimer, Max. "The Authoritarian State". *Telos*, sy 15 (1973): 3-24.

Karamustafaoğlu, M. Tunçer. "İngilïz İşçi Partïsï". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18, sy 1 (1961): 223-58.

Kautsky, Karl. *İktidara Giden yol*. Çeviren Özlem Altıok. İstanbul: Yazılama, 2015.

Kazak, İbrahim. "İşçi Sendikalarının Tarihi Gelişimi (İngiltere Örneği)". İçinde *Journal of Social Policy Conferences*, 37-38:63-81, 1992.

Lenin, Vladimir Ilich. *The collapse of the Second International*. Çeviren A. Sirnis. Glasgow: The Socialist Labour Press, 1920. https://stars.library.ucf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1671&context=prism.

Lukács, Georg. *History and Class-Consciousness*. Cambridge: The MIT Press, 1971. https://www.marxists.org/archive/lukacs/works/history/orthodox.htm.

Marks, Gary, Heather A. D. Mbaye, ve Hyung Min Kim. "Radicalism or reformism? Socialist parties before World War I". *American Sociological Review* 74, sy 4 (2009): 615-35.

Marx, Karl. "Critique of the Gotha Programme", 1875. https://www.marxists.org/ archive/marx/works/1875/gotha/ch01.htm.

———. "Feuerbach Üzerine Tezler". Marxist Internet Archive, 1845. https://www.marxists.org/turkce/m-e/1845/tezler.htm.

Marx, Karl, ve Friedrich Engels. *Alman İdeolojisi*. Çeviren Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez. Evrensel Basım Yayın, 2013. https://www.marxists.org/turkce/m-e/1848/manifest/kpm.htm.

Miliband, Ralph, ve Marcel Liebman. "Beyond Social Democracy". *Socialist Register* 22 (1985).

Mudde, Cas. "Radikale Parteien in Europa". Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/30843/radikale-parteien-in-europa/.

Navarro, José Cantón. *Küba Tarihi: Bir Halkın Biyografisi*. Çeviren Gözde Kök ve Ali Somel. İstanbul: Yazılama, 2015.

Otero, Germán Sánchez. "The Communist Party of Cuba and Present Challenge". *Monthly Review* 73, sy 8 (2022).

Önal, Buket, ve Dilara Mehmetoğlu. "Rusya'nın Latin Amerika Politikaları". İçinde *21.Yüzyılda Latin Amerika-Siyaset Ekonomi Toplum*, editör Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, ve Ramazan İzol, 165-67. Ankara: Seçkin, 2019.

Przeworski, Adam. *Capitalism and Social Democracy*. Cambridge University Press, 1986.

Seyrek, İlyas. "Bakunin-Marx tartışmalarının tarihsel bir durağı: I. Enternasyonal". *Katkı-Sosyal Araştırmalar Vakfı*, sy 9 (2020): 66-80.

Somel, Gözde. "Küba Devrimi ve Sosyalizmin İnşası". İçinde *Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür*, editör Esra Akgemci ve Kazım Ateş, 221-36. İstanbul: İletişim, 2020.

Tilly, Charles. *Toplumsal Hareketler 1768-2004*. Çeviren Orhan Düz. İstanbul: Babil Yayınları, 2008.

Uslu, Ateş. "Avrupa'da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)". *Akademik İncelemeler Dergisi* 9, sy 1 (2014): 1-24.

———. *Siyasal Düşüncelerin Toplumsal Tarihi III: Soyut Evrenselciliğe Karşı Eşitlik Talepleri (1789-1917)*. İstanbul: Yordam Kitap, 2021.

———. "Sosyalist Düşüncenin Kaynakları: Büyük Britanya ve Fransa'da İşçi Hareketlerinin Başlangıcı ve Ütopya Düşüncesi (1800-1830)". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, sy 1 (2015): 35-63.

White, Stephen, John Gardner, ve George Schöpflin. *Communist Political System: An Introduction*. New York: Macmillan Education, 1987.

Winczewski, Damian. "Did Rosa Luxemburg Accuse Lenin of Blanquism? A different interpretation". *Science & Society* 83, sy 4 (2019): 536-60.